

SIMOR ANDRÁS

Félszegségem természetrajza

Válogatott kisprózák

1990-2007

BUDAPEST

BÁLVÁNYOS HUBA RAJZAIVAL

Tipográfia DOMJÁN ISTVÁN

© Simor András, 2007

Szépprózát 1989-ig nem írtam. Ekkor fejeztem be apámról és saját kamaszkoromról szóló dokumentumregényemet, *A négylevelű lóherét*, amely 1990-ben jelent meg a

Magvető Kiadónál.

Az itt olvasható írások azután születtek.

Tárcákat többnyire napi használatra, azonnali publikálás céljából írnak.

Miért választja egy költő ezt a műfajt, amikor kisprózait nem megrendelésre készíti, és megjelentetésükre sem lát sok lehetőséget?

A kilencvenes években átélt élményeimet akartam rögzíteni. Élményeimet és érzéseimet. Mindkettőt egyszerre versbe kényszeríteni, ez műfajtévesztés lett volna.

A vers sok mindent kiszűr.

Elvesztek volna azok a részletek, amelyek felidéznek, hogyan éltem át én a kapitalista restauráció kezdetét, aminek lehetősége és veszélye ellen már a Kádár-korszakban versben tiltakoztam. Részletek, amelyek naplószerű hitelességgel tükrözik azt, miért gondoltam úgy, és gondolom ma is, hogy 1989-ben a rosszra jött a rosszabb.

Ezek az írások éppen olyan szenvedéllyel követeltek formát maguknak, mint a versek. Prózai formát követeltek, tehát prózában írtam meg őket. Megírásuk időpontját nem tüntetem fel, elég annyi, hogy első darabjaik a kilencvenes évek elején születtek, az utolsó pedig 2007-ben.

Simor András

Letölthető:

[\[PDF formátumban \]](#) [\[EPUB formátumban \]](#)

Öröklét

A ház egyik falát kívülről téglá helyett papundekli borította, a papundekli-darabok között lyukak tátogtak. A tető meghajlott.

– Ezt a telet már nem bírta volna ki – mondta a tanácssttkár, a költő jó barátja, aki a kiadóigazgatót a házig kísérte.

A kiadóigazgató elképedten nézett körül. A költő támogatójának tudta magát, többször adott neki előleget megnevezett riportkönyvekre, amikor a kis kopasz megjelent a kiadóban. Verseiben a viskóval is találkozott, mert a kéziratot átlapozta, nehogy valamelyik túlságosan lázító sor benne maradjon, a kis kopasz ugyanis tiszteletlen hangú, vad verseket írt, szabad ritmusokat ültetett elhájjasodott jambusokba, Lenint emlegette, meg a farizeusokat. De más volt kiutalni a pénzt, és hátradólni az igazgatói fotelban, mecénásnak tudva magát, mint itt állni, a délutáni lap által vidéki háznak titulált viskó kertjében.

– Micsoda nyomor! – mondta döbbenet.

Kísérője, a filosz természetű költő Reviczkyt emlegette, mert éppen Reviczky temetéséről olvasott egy megrázó leírást azon a héten.

– Ráadásul ő nagyobb volt Reviczkynél – tette hozzá –, ő volt a legnagyobb közöttünk, negyven éve a legnagyobb.

A kiadóigazgató bosszúsan hallgatott. Jókorá túlzásnak tartotta ezt a megállapítást, de zavarában nem mondott semmit. Mintha attól tartott volna, hogy kinyílik a viskó ajtaja, és kilép a kis kopasz, a roncsolt szemüveges lázadó, és megint egy szerződést és előleget igénylő riportkönyv tervezetét dug az orra alá.

De ő nem lépett ki. A kerítésen még olvashatóan ott állt a felirat: „Alkotó ház”, és az Ady-idézet: „A gaz lehúz, altat, befed”, ahogyan jó kedvében valamikor odapingálta, amikor még azzal kérkedett, hogy megél a bortermelésből. Akkor még nem operálták meg, barátok és nők látogatták, és vidáman fecsegett a szomszédokkal. Szeretett és tudott is élni.

– Menjünk – mondta a kiadóigazgató, és kinyitotta a kocsiját. A filosz természetű költő is beült, most már ő is hallgatott. Késő délután volt, egy unatkozó tök éppen bekapcsolta a teliholdat.

Édes egykomám!

– Szervusz, édes egykomám! – mondja az idős, borvirágos orrú férfi a metrón, és te tudod, hogy ti nem a te édes egykomád. A borvirágos orrú férfi minisztériumi főosztályvezető volt, aztán büntetésből iskolaigazgató lett, éppen ott, ahol te tanítottál, és egy évtized múlva elüldözött onnan, az egykori elemi iskolából előbb általános iskolává, majd általános iskolává és gimnáziummá alakított öreg épületből, ahol tanári pályádat megkezdted.

Eszedbe jutnak régi tanítványaid. A hatvanas évek voltak azok, a szovjet pártfőtitkár az amerikai elnökkel egyezkedett, Kuba körül repülőgép-anyahajók sorakoztak, aztán felrobbantak a bombák Vietnamban, és Guevara a bolíviai őserdőből üzent a világnak.

Tanítványaid kirakták a képét az iskolai faliújságra, a párttitkárnő pedig letépte, és trockistáknak, maoistáknak, guevaristáknak, fidelistáknak, sztálinistáknak titulálta őket.

Az iskolában sötétkéek öltönyös férfiak tünedeztek fel az igazgatói iroda környékén, a tanáriban államellenes összeesküvésekről suttogtak a jól értesültek, de általában senki sem tudott semmit, fontoskodó tanárok azt magyarázták égő szemű kamaszoknak, hogy van mártír, akinek a képe kitehető, és van mártír, akinek a képe nem tehető ki a faliújságra.

Ülsz a borvirágos orrú, idős férfi mellett a metrón. Közben elmúlt az élet, ő már nem iskolaigazgató, aki kivágja az iskolából a magas beosztású funkcionárius szülőkkel nem rendelkező rebellis diákokat, ő már csak egy öreg iszákos.

Tizennégy évvel ezelőtt láttad utoljára. Az igazgatói irodában ültetek, ő előtte egy dosszié hevert, a dossziéra rá volt írva a neved, elég vastag volt az a dosszié. Azóta is izgat, hogy mi volt benne, de sohasem olvashattad el. Egy érthetetlen mondatot olvasott fel a KISZ-ről és rólad, megkérdezte, hogy egyetértesz-e a megfogalmazással, ami érthetetlen volt, s ezért nyugodtan rábólintottál, hogy egyetértesz. Azóta nem láttad.

Néha eszedbe jut az öreg épület, ahol az egyik alacsony, belső udvari fal kissé mozgott, és diáknemzedékek másztak föl rá, és próbálgatták, hogy ledől-e végre. Kezdő tanárként idegesen toporogtál a fal mellett, és féltél, hogy éppen a terád bízott napközis gyerekekkel dől le, de a dülöngélő fal a magát szocialistának nevező rendszernél stabilabbnak bizonyult, talán még ma is áll.

Koszorú iskolafalak közt telt el az életed. Könyveket írtál közben, amelyeket tanítványaid eleinte fölfedeztek, később pedig már nem fedeztek fel, mert a kultúrpolitika gondoskodott róla, hogy kis példányszámban, szinte észrevétlenül jelenjenek meg.

Beleszorítottak a csöndbe, fullasztó, szürke csönd vett körül. Még álmaidban is a csöndről álmogtál.

– Édes egykomám, te semmit sem változtál – mondja a borvirágos orrú, dülöngélő volt iskolaigazgató –, de nekem le kell szállnom.

Tovább utazol a metrón.

A régi ismerős

A Széchényi Könyvtárban találkoztunk, jó tíz éve már, hogy nem láttam. Arca teltebb, pofaszakálla ősz, de ugyanúgy fogja meg a zakóm gombját, ahogyan azelőtt, amikor együtt tanítottunk.

– Tudod, a kandidátúrán dolgozom. Volna egy kérésem, kedveském. Egy középkori spanyol szöveggel kínlódom, már belek óta. Lefordítanád nekem?

Igent mondok, felírja a címemet, majd elküldi, azzal búcsúzik is, sok a dolga.

Diákkoromban ugyanígy fejezte be az általa kezdeményezel! beszélgetéseket. Én csapattanácselnök voltam, ő úttörővezető.

A rabbi képzőből lépett ki, és jött át az általános iskolába. Csizmát húzott és bajuszt növesztett. Az osztályát kitapétázta Sztálin és Rákosi-képekkel, az apró fotókat szorosán egymás mellé téve, úgy, hogy valóban tapéta benyomását keltették. Döbbenetes látvány volt, ilyet talán sehol másutt nem lehetett látni.

– Én tanár pajtás vagyok nektek – mondta hol nyájaskodva, hol hangját felemelve az iskola tanulóinak, akik némi félelemmel, bizonytalanul szólították meg.

Tíz év múlva tanárként találkoztunk. Eltűnt a csizma és a bajusz, nyakkendőt hordott, csakis öltönyben jelent meg, többnyire sötét, kicsit ünnepélyes öltönyökben.

– Tartanál az osztályomban egy García Lorca-órát? Tudod, kedveském, nem foglalkoztam vele.

Az órán jegyzetelt. Két nap múlva azt mondta:

– Középiskolai szinten már jól ismerem Lorcát.

Kérdeztem, mit olvasott tőle. Megrökönyödve nézett rám:

– Hogy mit olvastam? Fölkészültem belőle két lexikonból.

Még egy jelenet felrémlik. A középiskolai spanyol tanszalagok felvételét készítem az Ó utcában, az Országos Pedagógiai Intézet kihelyezett tanszerműhelyében. Az ott dolgozó technikusoktól megtudom, hogy az épület a negyvenes években bordélyház volt, ezért van benne olyan sok kicsi, szűk szoba. A szomszéd házban nyomda működik, a gépek folyamatosan belerezegnek a magnófelvételekbe.

Aznap került sor egy történelmi oktatófilm átvételére is. Véletlenül benn maradtam a vetítés alatt a gépházban, ahonnan a filmet levetítették. A vita résztvevőinek hangja behallatszott, olyan volt, mintha magnóról beszélnének. Egykori csapatvezetőm, majd kollégám hangját azonnal felismertem:

– Ezt nem tehetjük Ilku elvtárssal – mondta –, hogy éppen Maléter áll mellette, ki kell vágni mellőle Malétert.

Valaki megkockáztatta, hogy ez esetben Ilku elvtárs jobb karját is le kellene vágni. Ellentmondást nem tűrő hangon torkollta le:

– Az mindegy! Ez politikai kérdés.

Ezek a jelenetek jutottak eszembe a Széchényi Könyvtárban, mialatt utána néztem. Néhány nap múlva vaskos levél érkezett, a kandidátúrához használt anyag xerox másolatával. Kinyitom, beleolvasok. A középkori spanyol dokumentumot ékes, huszadik századi olasz nyelven írták. Átrakom a paksamétát egy másik borítékba. Néhány udvarias, minden iróniát nélkülöző sort fogalmazok, azt tanácsolom, keressen egy olaszost, bizonyára akad ilyen régi tanítványai között.

Azóta nem találkoztunk többé.

A múltból

Ez a történet Kubában játszódott le, 1963-ban. Azóta él bennem, de sohasem gondoltam arra, hogy le is írom.

Ülünk a diákszálló verandáján, Elenko, a prózaírónak készülő bolgár – akit azzal hódítottam meg, hogy első találkozásunkkor Vapcarov utolsó versének első két sorát idéztem neki anyanyelvén, ennyi volt ugyanis bolgár tudományom – meg én, az első-

kötetes költő, és természetesen saját megírt és megnemírt műveinkről beszélgetünk. Fülledt, trópusi éjszaka van, szinte házunkig hallatszik, ahogyan a Malecónon a parti kő mellvédet csapkodja a tenger.

Az utca végében hirtelen kiabálás támad. Az ismerős kubai férfi és női kurjantások között részeg, ám felismerhetően szláv akcentussal rendelkező férfihang üvölti spanyolul:

„María, hol vagy?”, ráadásul azt a létigét használva, amelyet ilyen esetben nem lehet használni, de a részt vevők bizonyára így is pontosan tudják, hogy miről van szó. María, úgy látszik, nem jön le, az ordibálás egyre hangosabb lesz, mi több, hozzánk közeledik.

A kapuban népes csoport élén egy ősz hajú kubai taxisofőr jelenik meg, mellette kétméteres, dülöngélő kopasz óriás. Segítségünket kéri, mert a kopasz óriás, akit idézőjelben „mezőgazdasági szakértő”-nek titulál, nem akar hazamenni.

– Ha itt hagyom, bedobják a tengerbe, ott pedig felfalják a cápák, mielőtt belefullad, mert ezen a környéken sok ellenforradalmár akad – magyarázza izgatottan, még meg is ismétli: – felfalják a cápák, mielőtt belefullad.

Elenko, aki körülbelül másfél méter magas, az óriás elé lép.

Mit akar ez a törpe?

A kezében igazolvány.

– Nézd meg, és menj haza – mondja neki.

Az óriás rámered az igazolványra, Elenkóra, megint az igazolványra, tiszteleg, megfordul, és elindul a taxi felé. A csoport valósággal kővé mered, a taxista csodálattal nézi alacsony termetű barátomat, a győztes varázslót, és szinte futva követi fegyelmezetten tántorgó utasát.

– Mit mutattál meg neki? – kérdeztem.

– A régi, bolgár főhadnagyi igazolványomat. Nagyon hasonlít az övékére.

Elenko fáradt mozdulattal megtörli a homlokát, egyáltalán nem viselkedik győztes varázslóként. Kérdő arckifejezésemre arról kezd beszélni, hogy ő jól tudja, milyen nyomorúságos élete van a külföldre vezényelt sorkatonának. Talán már hónapok óta vágyakozott erre a Mariával való találkozásra, csak hogy előtte örömeiben bárról bárra járt, és most jó esetben majd fél év múlva próbálhatja meg újra, hogy előjön-e María, vagy nem jön elő.

Majdnem három évtized telt el azóta, s most nem is Elenkóra, egykori barátomra gondolok, hanem a kétméteres kopasz óriásra.

Milyen élete lehetett az elmúlt harminc évben? Honnan rendelték vissza a közelmúltban? S van-e még olyan katonai igazolvány, amelynek láttára részegen megfordul, és fegyelmezetten tántorogva hazamegy?

A fogorvosnő

Az egyetemista furcsállotta a fogorvosi rendelőből kiszűrődő mondatfoszlányokat.

– Raul Castro, ne mocorogj! És rendesebben moss ezentúl fogat!

De egy pillanatig sem gondolt arra, hogy Kuba hadügyminiszterét kezelik odabenn, és nem lepődött meg a hatévesforma néger kisfiú láttán, akit Raul Castrónak szólongattak. Tudta, hogy Kubában nincs védett név, találkozott már José Martíval is, ő nyolcéves volt, és egy Lidice nevű kislányt is ismert, akit szülei így neveztek el, mert megtetszett nekik ez a név, és fogalmuk sem volt arról, hogy Lidice miről nevezetes.

Egyébként nem figyelt a körülötte zajló beszélgetésre, annyira fájt a foga, hogy igazából semmire sem tudott odafigyelni. Már egy hete fájt, de hiába hívta fel többször is a velük foglalkozó *compañerát*, hogy szerezzen számára *túrnót*, amikor kezelik, az mindig elütötte valamivel a dolgot; hol fontos személyt fogadott, hol egyszerűen nem ért rá. Szerencséjére aztán a *compañerónak* is megfájdult a foga, és most együtt vártak sorukra, kínlódó arccal, a fogorvosi rendelőben. Nem is tudta, hogy hívják, egymást közt a kollégiumban csak *compañerónak* titulálták, és közösen utálták. Amikor beléptek a rendelőbe, a nagydarab néger doktornő csak ránézett az ő arcára, és máris intett, hogy ő üljön le elsőnek a fogorvosi székbe. A *compañero* duzzogó arckifejezéssel várakozott.

– Ezzel a foggal miért nem jöttél hamarabb? – kérdezte a doktornő.

– Mert az – és hátrabökött – nem hozott el.

A doktornő hallgatott. Fúrt, érzéstelenített, tömött, ügyes, gyors mozdulatokkal. Huszonöt perc múlva készen is voltak.

– Szerencséd van, nem kell újra jönnöd – mondta.

A *compañero* már a székben ült, és kitátotta a száját. Hatalmas szája volt! A fogorvosnő belemondta a kitátott szájba:

– Majd egy hét múlva. Akkor legalább megtanulod, hogy ilyet többé ne csinálj. És írhatasz erről az ügyről egy csinos kis jelentést.

– De én ... – kezdte a *compañero*, azzal el is hallgatott. Szótlanul kullogott ki a rendelőből. Az autóban sem mondott semmit a sofőrnek. Hazavitték őt a kollégiumba, elváláskor a *compañero* még kezét is nyújtott neki.

„Ebből talán tanulni fog” – gondolta az egyetemista. Évek múlva is jókedve támadt, ha eszébe jutott ez a délelőtt, a fogfájós *compañero* és a fogorvosnő, aki megleckézettette. És amikor harminc év múlva azt kérdezték tőle, hogy Kuba meddig tartja fenn magát, nem a *compañeróra* gondolt, hanem a fogorvosnőre, és utálta a kérdezősködőt, akár jobboldali volt az illető, akár baloldalinak hitte magát. „A José Martí téren nem fogják az amerikai külügyminisztert ünnepelni” – gondolta, és kezével szórakozottan a szájához nyúlt, oda, ahol betömött foga volt, amelyből már három évtizede nem hullott ki az egykori tömés.

A korrektúra

A korrektúra szerdán érkezett meg, és a következő hétfőn vissza kellett küldeni a békéscsabai tanműhelybe, ahol az elképesztően hosszú mű első íveit már nyomni kezdték. A tanár már egy éve Bessenyei György verssoraival aludt, ébredt, álmodott, 10412 verssor múlt században megjelent változatát hasonlított össze az eredeti kézírással.

Vele dolgozó kollégái egymás közt hajcsárnak nevezték, és belőle is, meg Bessenyeiből is elégük volt. O viszont még nyári tengerparti nyaralására is magával vitte a xerox másolatok tekintélyes kötegét, elszántan és konokul dugta bele a kofferba, hogy hamarabb érjen a véget nem érő mű végére.

Közben Európában egymásra acsarkodtak a népek, román a magyarra, magyar a románra, bolgár a törökre, török a bolgárra, szerb az albánra, albán a szerbre. A tanár tudomásul vette a változásokat, a rendszerváltást, és azt is, hogy az addigi államot egyszerűen pártállamnak kezdték nevezni, de úgy döntött, hogy mindez kitűzött céljától, a Bessenyei-mű teljes és hiteles szövegének kiadásától nem tántoríthatja el. Országok szűnhetnek meg, háborúk törhetnek ki, netán világháború, de amit ő eltökélt, annak meg kell lenni. Különben is úgy vélekedett, hogy az iskola nem a politizálás színtere, ő maga sohasem politizált diákjaival, tanár úr volt számukra, barátságos, ám szigorúan távolságtartó.

A korrektúrát egyik kolléganőjével olvasta egybe, lyukas órákon és hét közbeni szabadnapján. Amikor pedig a kolléganőt eltávolította a korrektúra mellől az óraadás kötelessége, egy negyedikes diákkal folytatta a munkát. Ketten voltak a tanáribban, előttük a korrektúra és a javított Bessenyei-szöveg. Egymással nem is beszéltek, hol a tanár olvasott, hol a diák, aszerint váltogatták egymást, hogy melyikük hangja csuklott el előbb.

A páros rímű tizenkettesekben könnyű volt felismerni a sajtóhibát, a ritmus segített az elszánt, egyre rekedtebb hangú korrigálóknak, de a versalji, a szerzőtől származó jegyzések javítása már fárasztó és unalmas munkának bizonyult. Éppen egy ilyen jegyzés következett; a tanár felállt, egy pohár vizet hozott magának, aztán tekintélyesen leült és belekezdett a szöveg olvasásába:

„Európa, ez előtt a közjónak igazságán, mely együgyű, világos és könnyű, mindaddig vetélkedett, okoskodott, írt, magyarázott, nevelt, oktatott, jutalmazott, átkozott, vagdalkozott, míg oda nem ment, hogy szerzett törvényeivel a józan okosságról s annak igazságairól hatszáz esztendeig ne tudjon semmit egyhuzomba. A pogány Rómának leomlásával minden országló értelem eltöröltetik mindaddig, míg ezen nagy Testnek omlásai alól új fejedelemségek, szabad városok nem állanak fel, és józan okossággal élő társaságokká nem változnak. Nem tudod, hová lettek az emberek, ha viselt dolgukat olvasod Európában. Fenevadakat, vérszomjú tigriseket, ragadozó farkasokat látsz mindenfelé, melyek emberi forma alatt pusztítanak. Minden ország ég, minden város vérrel buzog. A világi törvény, szokás, vallás, vad erkölcs mennyet, földet összekever...”

A tanár hangja furcsán erőteljes lett az üres tanáriban, mintha nem is korrektúrát olvasna egybe. Mintha nem is egy szem diák ülne vele szemben. De nem nézett fel a kéziratról, folytatta az olvasást.

Ezalatt embercsempészek vára koztak Európa különböző országhatárainál, menekültek vágtak neki az utaknak, pogromoktól félők rezzentek össze otthonaikban. 1991-et írtak, nem pedig 1797-et, amikor Bessenyei György úr hozzákezdett monumentális költői műve megírásához, és magát megélemedett hatyúhoz hasonlította, amely utolsó

óráit közelgetni érezvén, abból vett fájdalmát hajnalonként bánattal énekelgeti.

A funkcionárius és Jézus

A funkcionárius mosolygott Jézuson, akivel Isabel összeismertette. Először volt Madridban, és először hallotta, hogy valakinek a keresztnéve Jézus.

Szállásadónőjét még Budapesten ismerte meg. Isabel emigránsként élt ott, spanyol nyelvet tanított a külügyminisztériumban. Ő nem tanult spanyolul, most is véletlenül küldték ide, de szerencsére felírta a noteszába a madridi címet, így most jókora összeget megspórolt a napidijából. A szállodát csak kísérője, a tolmács vette igénybe.

– Isabel sztálinista – mondta Jézus.

Ezt elképzelhetőnek tartotta, s egy pillanatra arra gondolt, hogy talán hiba volt nála keresnie szállást.

– Nemrég a háziura ki akarta tenni a lakásából – mesélte Jézus. – Felmentem két társammal a háziúrhoz, és azt mondtuk neki: „Ha Carabanchelban akar élni, ne tegye ezt.” Le is mondott a kilakoltatásról.

Jézus munkanélküli volt, éppen egy liftkezelői állást próbált megszerezni, de nem vették fel, mert csúnyán írt.

– Minek egy liftkezelőnek szépen írni? – mondta felháborodva.

Egyik nap kék foltokkal, dudorokkal kidekorálva érkezett.

– Vitakoztam húsz fasisztával – magyarázta derűsen.

A funkcionárius zavartan nézett rá, és remélte, hogy nem kerül bele Jézus miatt valami utcai csetepatéba.

– A nevedből ítélve béketűrőbb lehetnél – mondta.

– Nem békét hoztam, hanem kardot – felelte komoran Jézus, ő pedig nevetett rajta, lám, nemcsak a Kommunista Kiáltványt idézi. Jézus ugyanis azt vallotta, hogy kétféle ember van: burzsoá és proletár. Semmiféle egyéb árnyalatot nem ismert. Szocializmus van és kapitalizmus, mondta, az utóbbi válságban. Az előző válságairól nem volt hajlandó tudomást venni. A funkcionárius vitázni próbált vele, de Jézus leintette:

– Én negyven éve a szocializmusért ülök börtönben, verekszem az utcán, nekem ne beszélj arról, hogy válságban van – és az orra alatt hadonászott hatalmas öklével. – Válságban a kapitalizmus van.

Aztán a funkcionárius hazautazott. Furcsa évek jöttek, pártszakadás, parlamenti demokrácia, privatizálás, kapitalizmus.

A funkcionárius a demokratákhoz csatlakozott, önmagát becsapottnak és a múlt rendszer áldozatának nevezte.

– A szocializmus megvalósíthatatlan – ismételte, és én nem vagyok Don Quijote. Ezt a szót már jól ejtette, ennyi ráragadt az egykori spanyol útból. Nem is gondolt Jézusra. De egyszer levelet kapott tőle. Csúnya írással, külögyes ismerőse, a spanyol tolmács alig tudta kibetűzni.

– Azt írja neked, hogy remélhetőleg az ő elvtársa maradtál. Ő ma is a szocializmusért verekszik. Meg a gyerekeiről, hogy azokból is elvtársak lettek – mondta kajánul a spanyolos ismerős.

A funkcionárius kényelmetlenül érezte magát, feszengett, Jézus kompromittálta őt.

– A múlt – mondta krákogva, és zsebre dugta a levelet.

– Nem írt semmi érdekeset – ezt már a feleségének mondta odahaza, a fiára pedig ráripakodott, hogy ne faggassa őt, mi köze a leveleihez és Jézúhoz, a gyerek fejében ugyanis megmaradt a furcsa nevű spanyol, aki húsz fasisztával verekedett egyszerre, erősebb lehet, mint Schwarzenegger.

Este kidobta a levelet, és bosszankodott azon, hogy mire gondol. Arra gondolt, és ettől a gondolattól nyugtalan lett, hogy háromszor tagadta meg Jézúst, pedig kakas-kukorékolást se hallott, a városban nem kukorékolnak a kakasok.

Vasárnap

Ülsz a konyhában. A család már evett, feleséged odabent dolgozik, a gyerekek játszanak, vasárnap délután van, esik. Kinézel az ablakon, de sehová se látsz ki. Följegyzed

noteszedbe a tennivalókat, sűrű lesz ez a heted is. Szívesen elmondanád dolgaidat K.-nak, de ő megölte magát, az Öreghez is elmennél, de az öreg öt éve rákban meghalt. Jóval a rendszerváltás előtt, optimistán, hogy a Szovjetunióban végre rendbe jönnek a dolgok, szóval őt sem keresheted fel. Levelet írnál kubai barátnédnak, de erről is leteszel, a levelek elvesznek, válasz úgyse jön, „olyan a levelezés, mint amikor két süket beszélget”, mondta hajdani barátod, őt felhívhatnád telefonon, de mégse hívod fel.

Kinézel az esőbe, szürke, unalmas, a lehajtható konyhai ablakot is be kell csukni, mert beesik rajta. Hamarosan nekiállsz címszavakat írni a Világirodalmi Lexikonnak, ez fontos munka, fizet is, ebből a pénzből fogod megjelentetni verseidet. A költő ne lazáljon, erről eszedbe jut a Kosztolányi-elbeszélés, a konyhában legalább nem kell megőrülni, mint a fürdőszobában, egyébként is, ne túlozz, a te helyzeted jobb, nincsenek anyagi gondjaid, munkahelyed is van, tanár úr vagy.

Még mindig esik. Felállsz, hogy bemenj a szobába, de amíg a kilincshez nyúlsz, pedig ez csak két lépés, elfelejtetted, hogy mit akartál a feleségednek mondani. Nem lehetett fontos, nem nyomod hát le a kilincset, a gyerekeket kár zavarni, holdogan játszanak, bizonyára te is így játszottál valamikor a bátyáddal, aki itt él Pesten, de őt végképp nem akarod látni. Apád temetésén megfogadtad, hogy bátyáddal többé nem találkozol, olyan ocsmányul viselkedett a megboldogulttal. „A temetésére se megyek el” – gondolod, és mulatsz magadon, milyen biztos vagy abban, hogy ő hal meg előbb.

Szórakozottan kinyitod a frizsidert, de majdnem üres. Este zsírban sült kenyeret eszik a család fokhagymával és teával. Te szereted a zsírban sült kenyeret, az ötvenes években, kamaszkorodban hetenként egyszer ez volt a vacsora, azóta szereted.

Legalább csöngene a telefon, de most az sem csöng. Este majd meghallgatod a híreket, megtudod, hogy melyik európai országot fenyegeti polgárháború, hol fogadják eksztázisban az amerikai külügyminisztert, és hogy kinek akarja eladni a szovjet hadiipart a még le nem mondott pártfőtitkár. A hírek úgy hullnak, mint az eső, noha egyáltalán nem szürkék és unalmasak, mégis úgy hullnak rád, mint az eső az ablaküvegre, a lelkeseden piszokfolt marad utánuk, egyre több piszokfolt.

Szorongat az egyedüliség, feleséged mellett, gyerekeid közt, ügyintézéskor, nem, ezen nem lehet segíteni, egyszerűen vele kell élned, mintha gyógyíthatatlan betegséged volna.

Közhelyek jutnak eszedbe, például, hogy eltelt az élet, de ezeket elhessegeted magadtól, mindig utáltad a legyeket és a közhelyeket.

Leveszed a szemüvegedet, aztán felteszed, és bosszús leszel, mert rögtön arra gondolsz, hogy ennek a mozdulatnak nem volt semmi értelme. Semmi értelme sem, semmi értelme sem – mondogatod öntudatlanul az eső ritmusára, mert már nem is kívül esik, hanem belül, tebenned.

Nekrológ

Nem mentem el a temetésére, Erzsi néni. Hallom a hangját, azt mondja: „Nem baj, András, annak már úgyis mindegy, akit temetnek.” Péntek reggel, az első pénteken, amikor már nem jön hozzánk főzni és takarítani, búcsúztam el Magától. A konyha üres volt, Mila sem nyávogott, esett az eső, és én tudtam, hogy valami megint véget ért. Nem hallom soha többé a „mit főzünk, András”-t, és nem látom, amint sebbel-lobbal nekikezd, hogy háromnegyed óra múlva legyen már kész étel is, ha netán előbb megyek el, „hadd egyen frisset, úgy a jó.”

Azt mondta, hogy nekem jó főzni, mert élvezettel eszem, és külön szerette azt, hogy evés után csipegetek, mert a férje, aki először elhagyta, az is csipegetett. A fia is, aki a férje halála után ment el váratlanul. „Az ember mindent kibír” – mondta akkor, és én azt hittem, hogy több tragédia már nem lesz. De néhány hete fekete ruhában érkezett, kérdezni sem kellett, úgy mondta: „Meghalt az unokám, autóbalesetben.” Aztán még azt is hozzátette, hogy maga is adott pénzt az autóhoz. „Tudom, András, hogy ennek semmi jelentősége, de mégis.”

Fekete ruhában főzött, keveset beszélt, megint a pénzt emlegette, amit az autóhoz adott. Részvétet kívántam újra, amikor elment, „ezt az ember csak egymaga tudja megemészteni”, mondta, és nekem meg sem fordult a fejemben, hogy ezt már maga sem tudja megemészteni. Azt hittem, hogy van egy biztos pont az életemben, a péntek délelőtt, amikor frissen eszem a paprikás krumplit uborkasalátával, és még palacsintát is befalok utána hármat, négyet. Sok mindenről beszélgettünk, ha nem kellett korábban elmennem, és sok mindenről beszélgetnénk még. Elmondanám azt is, hogy kiket nevez a miniszterelnök hazaárulónak, mi történik a menhelyről kirakott öregekkel, és hogy mit eszünk, ha a mezőgazdaságot is tönkreteszik; ehhez maga sokkal jobban ért, mint én, sőt, ez a sokkal pontatlan is, hiszen én alig értek hozzá, maga pedig benne élt, a kertjében dolgozott, amikor nem járt takarítani, dolgozott megállás nélkül.

„Szóval megírta, András, a nekrológomat”, mondja most, és én nem felelek, csak bólintok, igen, megírtam.

De született az enyémnél szebb nekrológ is.

Azóta Margit néni jár hozzánk, rendes asszony, nagyon jól főz, jobban, mint maga, és igazán nem tehet arról, hogy mi magát annyira szerettük. Szombat délelőtt jön általában, de egyszer pénteken jött.

– Milyen nap van ma? – kérdezte lányom, Ági, félig ébren, félig még aludva.

– Péntek – feleltem.

– Mondd meg Margit néninek, hogy sohase jöjjön többé péntek délelőtt – mondta, azzal aludt is tovább.

Ez volt, Erzsi néni, a legszebb nekrológ.

Aput nem puszilod meg?

– Aput nem puszilod meg? – kérdezte a kisfiú anyját, amikor egyhetes balatoni nyaralásra indultak. A férfi az ágyban feküdt, ők a kora reggeli gyorsához készültek.

– De igen – felelte a feleség, és kényszeredetten homlokon csókolta a férjét.

A kisfiú nem tudta, hogy mi történt az előző este. Az asszony nem akart szeretkezni, a férfi pedig konokul várt rá. Aztán megdühödött, kivonult a konyhába, kinyitotta a campingágyat, hogy ott aludjon. Macskája odament hozzá, nyalogatta.

– Hagyj békit – mondta neki mogorván –, tévedésben vagy, nem vagyok kandúr.

De a macska nem hagyta békén, egész este szagolgatta, és amikor végre elaludt, fölászott rá, és a hasára telepedett. Mérgesen lökte odább, erre a lábára ült, lehetetlen volt tőle megint elaludni. Aztán korán fölkelt, becsukta a campingágyat, mert nem akarta, hogy a kisfiú észrevegye a dolgot, és besomfordált a szobába, a felesége mellé. Szerette az asszonyt, nélküle elképzelni sem tudta az életét.

Most itt fekszik az ágyban, és megpróbál aludni még egy kicsit. Fia csodálkozó szemét látja, és hallja a kérdést: „Aput nem puszilod meg?”

Aludni kellene. Fekszik az ágyban, és kétségbeesetten szeretne elaludni. Volt egy mozdulata gyerekkorában, egy elalvás előtti mozdulat, amitől mindig boldog lett. Megpróbálja a mozdulatot, de nem sikerül. „Elvesztettem – gondolja –, ezt a mozdulatot is elvesztettem.”

Az utolsó stáció

Agglegény volt, és elbocsátott kiadói dolgozó. Senkije se volt a macskáján, Rozikán kívül, akit minden reggel ½7-kor megetetett, akkoriban, amikor még naponta a kiadóba járt, ahol a kéziratokat készítette elő nyomdába adásra. Pontosan tudta az elválasztás szabályait, az ékezés és az összeírás titkait, a legtöbb hiba az összeírással volt, a költők minden különírandó szót összeírtak, ezeket ő gondosan szétválasztotta.

Mostanában tovább aludt, ilyenkor arra ébredt, hogy Rozika panaszosan nyávog, és az ajtót kapirgálja. Rozika sohasem aludt a szobában, „agglegény vagyok” – mondta neki eltűnődve, de a panaszos nyávogásra engedelmesen fölkelt, és megetette Rozikát, „nehéz idők jönnek”, ismételte Rozika fejét vakargatva.

Az utcán a kártalanítási törvényről szóló brosrát árulták, ez nem érdekelte. Öt senki sem akarta kártalanítani azért, hogy harminc éven át kijavította a hanyag szerzők és a nemtörődöm szerkesztők által elébe bocsátott, nyomdába igyekvő kéziratokat, ügyel-

ve arra, hogy egyetlen hiba se maradjon bennük. Néha a helyesírási tanácsadóval álmodott, és álmában is pontosan tudta, hogy melyik szó melyik oldalon található benne.

Amikor felmondtak neki, megpróbált állást keresni. Gyanús pincehelyiségekben tárgyalt sietős vállalkozókkal, akik elutasítóan legyintettek: „ugyan minek a kéziratokat előkészíteni, az írók ismerik a helyesírást”. Belenézett néhány új könyvbe, ezekben hemzsegtak a sajtóhibák. „Számítógépes szedés” – mondta magában, amikor egy oldalon három szót is rosszul választottak el, és eszébe jutott a nyomdai vállalkozó, aki azt mondta neki, ugyan minek a kéziratokat előkészíteni.

A tévében a politológusok és a pszichológusok arról beszéltek, hogy az emberek kényelemszeretők, nem tudnak váltani, úgy, mint Amerikában, és nem akarják átképezni magukat. Elképzelni sem tudta, hogy mivé képezhetné ő át magát öt évvel a nyugdíj előtt, hiszen egész életében csak kéziratokkal foglalkozott. „Neked jó, Rozika – mondta a macskájának –, neked senki sem mondja, hogy át kell képezni magadat.” Ezen megint eltűnődött, mert az egyik politológusról még azt is feltételezte, hogy a macskákat kutyákká akarja átképezni.

Aztán felvette a munkanélküli segélyt, eljár az ingyen konyhára, ahol forró teát kapott zsíros kenyérrel ebédre. Az újságokban arról olvasott, hogy a hozzá hasonlók megnehezítik az ország dolgát, közönyösek, nem érdekli őket a politika, csakis a saját nem létező ebédjükkel akarnak foglalkozni, de később leszokott az újságolvasásról, és erről sem értesült. Egyre beljebb fordult önmagába, hosszan beszélgetett saját énjével, és álmában szép, hibátlan korrektúrákat látott el kézjegyével, ilyenkor boldog volt, és haragudott Rozikára, ha ilyen boldog álomból ébresztette fel.

Egyébként már Rozikának sem mondott semmit, hetekig ki sem nyitotta a száját, csak olyankor, amikor a forró teát hörpölte és a zsíros kenyeret harapta. Eredetileg is sovány volt, de még soványabb lett, „Don Quijote” – gondolta, az gyönyörű, vastag korrektúra volt, de most már a klasszikusokat sem ellenőrzik, ők úgysem tiltakozhatnak.

Így ment az utcán, régi fekete aktatáskájával, amiben semmisem volt, de ő megszokásból mindig magával vitte. Egyszer valaki ráköszönt: „jó napot, doktor úr”, „nem vagyok orvos” – felelte bambán, az idegen elnézést kért, összetévesztette valakivel.

Ő tovább ment, leült egy téren egy padra. „Nem vagyok orvos, semmi se vagyok – gondolta – engem megszüntettek.” Tétován felállt, el akart indulni valahová, de nem tudta, hová menjen.

Visszaült a padra, és a cipőjével számjegyeket firkált a homokba: 1991, még kilenc év, és vége a huszadik századnak. A századnak miért nem mondják a politológusok, hogy képezze át magát?

Rádőlt a padra. Két nap múlva valaki észrevette, hogy halott, akkor elszállították, a hullaházban még egy cédulát is kapott, mielőtt földre került, úgy bántak vele, mint egy hullával szokás, senki sem akarta átképezni.

Félek

Kapkodva írok, mintha attól félnék, hogy elfelejtem a következő mondatot, azt a mondatot, amelytől fölfénylik az írás, értelmet kapnak és egyszeriben élni kezdenek a szavak. Volt már ilyen író, nyugtatom magam, a bihari remete, a szerencsétlen testőr írt így, saját bevallása szerint, alig tudta utolérni magát, és egyre nyugtalanabb lett írás közben, néha még a keze is megfájdult, olyan gyorsan körmök a papírra a lúdtollal. Lúdtollal nehezebb lehetett, gondolom, a golyóstoll legalább szalad a papíron, és nem zörög, mint az írógép, írógéppel képtelen vagyok írni. Talán azért is sietek, mert félek,

hogyan valaki megzavar, feleség, gyerek, hiába húzódok ki a konyhába, és egy másik költő jut eszembe, aki kántálva kínálta ki magából a verseit, és olyankor a hatalmas lakás mindegyik szobájában mindenkinek hallgatnia kellett, mert ünnepi pillanat volt az, mágikus szertartás. Voltaképpen mindig félek valamitől. Nem pusztán attól, amitől valóban félni kell, hogy kit támogatnak holnap a szegény szegények, a becsapottak, a gyárakból, hivatalokból kidobottak, a hajléktalanok, a metróban kéregetők, az iskolába el sem jutók, és nemcsak attól, hogy melyik politikus mit nyilatkozik, cselekszik holnap, holnapután, noha ez is okkal való félelem, és egyáltalán nem okatlan, hiszen a hatalmon levő politikusok legtöbbször olyan, akire egy kutyát se lehetne rábízni, nem hogy egy országot, de most mégse ettől félek. Egyszerűen félek, ahogyan az állat fél, ha zivatar közeledik, és nyüszítve bújik a sarokba. Félek a szavaktól is, melyeket éppen kapkodva írok a papírra, félek, hogy egyszer cserbenhagynak, és akkor semmim se marad, itt állok kifosztva demokraták, kiscgazdák, szocialisták, keresztények, zsidók, munkáspártiak, fideszesek, volt-kommunisták és sosem-volt-kommunisták közt. Mindig a szavakba kapaszkodtam, mihez kezdenék hát nélkülük?

Félek, ismétlem, hiába hazudok magamnak reményt, távlatot, hitet, mégis félek, és legszívesebben nyüszítve elbújnék, de nem teszem, itt ülök és írok a konyhában, ahová bármikor benyithat valaki. Talán a fiam lesz az, aki játszani akar, és kérdőre vonó, csillogó gyerekszemmel azt kérdezi tőlem: – Apa, még meddig tart ez?

József Attila és a sör

Ezt a történetet érettségi elnökként „írtam”, noha akkor nem is gondoltam arra, hogy egyszer valóban le is írom.

Úgy kezdődött, hogy az egyik közepesre ítélt magyar írásbeli dolgozatban olyan igaz, okos, ám sajnos, nagyon gyerekesen fogalmazott mondatokat olvastam József Attiláról, hogy a helyszínre érve a nyitóértekezlet után tüstént a dolgozat írója után érdeklődtem.

– Gyenge tanuló – felelte a kolléga mentegetődzve –, de ezúttal megadtam neki a hármast.

Mit tehettem volna? Hallgattam és vártam.

A harmadik napon került a bizottság elé a számomra érdekes magyar dolgozat írója. Okos szemű, nyugtalan mozgású lány volt. S mintha a fátum is valamilyen tárcaelbeszélés érdekében dolgozott volna, József Attilát húzta ki a szóbelin, s az *Ars poeticát* kezdte elemezni.

S megint okos, igaz dolgokat mondott.

S megint nagyon gyerekesen fogalmazott.

Én érettségi elnökként néma vagyok, jegyzetelek, hogy a feleletek után emlékezem is valamire, ha netán a jegyzáraskor vitára kerül sor. Am ezúttal megszólaltam:

– Mi jut eszébe annál a szakasznál:

*Az idő lassan elszivárog,
nem lógok a mesék tején,
hörpintek valódi világot
habzó éggel a tetején.*

– Sör – hangzott a lakonikus válasz.

– Miért sör, miért nem pezsgő?

– Mert József Attilának nem volt pénze pezsgőre.

A feleletet érettségi elnökként befejezettnak nyilvánítottam.

– Lehet hármas? – kérdezte az osztályzatok egyeztetésekor a kolléga.

– Szó sem lehet róla, legalább négyes – feleltem, megnyomva a legalább szót.

Hogy a kolléga ezek után mit gondolt rólam, nem tudom, de abban bizonyos vagyok, hogy József Attila az osztályzattal egyetértett volna. Ki tudja, talán meg sem állt volna az ötösig. „Óriási korsó sör a nyár, / habok rajta pufók fellegek.”

Karácsonyi vers

Karácsony tájt gyakran gondolok egykori gimnáziumi tanáromra. Legendás alak volt Boros Ferenc, magyar-olasz szakos tanár, széles karimájú kalapjával és rendhagyó szokásaival, például azzal, hogy a gimnázium diákjait minden megkülönböztetés nélkül „bubuskák”-nak szólította. Tudtuk róla, hogy jól ismerte Krúdyt, együtt dolgozott Móriczcal, József Attilával is találkozott. Nem tőle tudtuk, ő nem tartozott az irodalomtörténeti fontosságuk tudatában nyilatkozó „hajdani barátok” népes seregébe, ám az egymást váltó diáknemzedékek filológus kedve megőrizte, a valóságot legendává növesztve Boros Ferenc író- és költőbarátainak névsorát.

Harmincnégy év óta volt már tanár, amikor engem tanított. Sajátos magyarórái voltak, bejött az osztályba, és beszélni kezdett azoknak, akik odafigyeltek rá. Ilyeneket mondott: „Tóth Mari levetkőzik, de meglátja, hogy a macska nézi. Mit gondoltok, bubuskák, ki az a macska? Az a macska Mikszáth!” Vagy: „Vigyázz, vigyázz, mert megőrült a sátán. Miért örült meg a sátán? Mert az aratóknak kenyér s uborka az ebédjük máma.” Az egyik tankönyv az egyhangúság példaként Petőfi ismert sorát idézte: „Mely nyelv merne versenyezni véled?” Az öreg hümmögött, aztán csak ennyit mondott: „Elképedni e-vel kell, nem?” Emlékszem egyik osztálytársam nem túl értelmes ábrázatára is, amint maga elé meredt: „Az a macska Mikszáth? Úristen, hogy fogok én ebből érettségizni?”

Elsőéves spanyol–magyar szakos egyetemi hallgatóként találkoztam vele utoljára a középiskola elvégzése után. García Lorcaról beszéltem neki, nagyképpen és magabiztosan, amikor váratlanul megszólalt spanyolul. A hatás megsemmisítő volt, én ugyanis még csak a létigék helytelen használatánál tartottam nyelvi tanulmányaimban.

Azt is tudtuk, hogy valamikor költő volt, író, műfordító. Első irodalmi dolgozatai az Élet című szépirodalmi lapban láttak napvilágot, amelynek később segédszerkesztője lett, itt jelent meg *A százszentendős kalendárium* című regénye. 1924-ben hosszabb időre Olaszországba utazott. Ekkor jelent meg önálló verseskötönyve is *Napkeltekor* címmel.

A *Napkeltekor* megtalálható a Széchényi Könyvtárban. Míves, apolitikus és gyengécske verseket vártam. Boros tanár úr ismét meglepetéssel szolgált. Kócos, darabos, megrendítő verseket olvashattam az 1924-es kötetben arról, hogy „már a fehér halálban vagyunk ébren”, mert „hazát s népet megölnék a melldöngető, bitang kis pipogyák”, miközben a költő „kígyóbarlangban csupa viperára hág”, és „komor kőműveseket lát a megcsúfolt városok falain”.

Ideírom *Ének 1920-ból* című versének egyik szakaszát:

*Szegény hazám, jajoknak és sebeknek
dús országa, torzsalkodásba sorvadt
föld, tanyája rókáknak, ordasoknak,
híveid, ím, jajgatva emlegetnek.*

Egy önképzőköri füzetet is találok, 1947-ben adták ki tanári működése negyedszázados jubileumára. Újabb meglepetés, volt egy kéziratos, nagy tanulmánya is: *Úttörők és utánzók póré Reviczkytól Adyig*.

És itt kell elmondanom, hogy miért gondolok rá karácsony tájt. Tőle hallottam először a magyar költészet legkeserűbb karácsonyi versét, Reviczky Gyula *Ma született a Messiás!*-át. „Reviczky sokat éhezett, bubuskák – mondta –, volt úgy, hogy két napon át csak néhány almát evett.” Azután felolvasta a verset. Máig az ő előadásában hallok:

*Én künn bolyongok, nincs családom,
Fásultan, unva életem,
A templomból ma is kivágyom;
Az álorcást nem nézhetem.*

„Szegény Reviczky – tette hozzá –, y-nal írta a nevét, pedig nem is volt törvényes fia Reviczky Kálmán úrnak; egy szlovák parasztlány fia volt, azért bizonytalankodott annyit haláláig.” Többet nem is magyarázott.

Most karácsony van, és sok kivert szegény bolyong az utcákon: „Farizeusnak áll az élet; / Szegényé jászol, Betlehem.” Hallok Reviczky versét, Boros tanár úr hangját: ők énvelem értenek egyet, nem a farizeusokkal.

Szerelem

Józsi bácsiban volt valami rendkívül mulatságos, már a megjelenésében is, kunkori orrában, kurjantó köszöntésében.

Nem őt ismertem meg először, hanem Gráciát, a kubai énekesnőt, aki az ötvenes évek végén Budapesten járt, megismerkedtek, és egymásba szerettek. Grácia nem tudott magyarul, Józsi bácsi nem tudott spanyolul. Operaáriákat énekeltek együtt szerelmes szenvedéllyel. Aztán Grácia hazautazott, és leveleket küldött Pestre, Józsi bácsi pedig Havannába. Mindkét városban akadt fordító, aki a szerelmes leveleket magyarról spanyolra, spanyolról magyarra fordította. Idehaza a legutóbbi időben a feleségem, azóta ismerem Józsi bácsit.

Amikor először feljött hozzánk, éppen a fogaival bajlódott: „Képzeld, arany Bandikám, énekelek, és egyszerre megindul a felső fogsorom kifelé. Kapok oda a kezemmel, gyömszölöm vissza, de az csak jön kifelé. A kórusvezető (akkor még Munkásörkórus volt a kórus neve, ott énekelt Józsi bácsi) dühösen néz rám, miért nem énekelek. Hát hogyan énekeljek ilyen fogakkal?”

Egy másik története is eszembe jut, ez az ötvenes évekből való:

„Begyűjtési biztos voltam, és megbíztak a kuláklisra vett személyek ellenőrzésével. Beállít hozzám egy feketeruhás öregasszony, hogy vegyem le a kuláklisról, ő nem kulák. És tegezett!

– Ki maga? – kérdezem.

– Hát nem ismeresz meg, Józsikám? Én vettelek ki az anyád hasából, Rozi vagyok, bábaasszony.

Rámeredek, ő hozott a világra, és most én vegyem le a kuláklistán. Ráadásul valóban nem volt kulák. Le is vettem, összeveszttem miatta a párttitkárral meg a felsőbbbséggel.”

Daliás ember lehetett az ötvenes évek végén Józsi bácsi, és igen szép asszony Gracia. De a Margitszigeten, ahol összeölelkezve sétálgattak, két kubai fiatalember követte őket húsz méternyire, éber szemekkel, és amikor Józsi bácsi kikerült Havannába, az ottani tolmács csak a szomszédasszonynak tudta átadni szerelmes üzenetét, az pedig nem Gráciának, hanem a férjének továbbította. „Hagyja békén ezt a szegény asszonyt – mondta a tolmács Józsi bácsinak, aki akkor még nem volt bácsi mert még agyonverik maga miatt.”

Így telt el a havannai két hét, a végén nem is találkozhattak.

És írták tovább a leveleket Pestről Havannába, Havannából Pestre, a szép, szenvedélyes, szerelmes leveleket.

Józsi bácsi levelei engem apáméira emlékeztettek. „Tudatom veled, édes Gráciám”, így kezdődtek a levelek, és azzal folytatódtak, hogy mit mondott neki az orvos, milyen ételleket evett mostanában, hol jártak a kórossal, amelynek már új neve lett azóta, és forradalmi dalok helyett zsoltárokat énekeltek a templomokban. Gracia hol postán küldte a leveleket, hol egy-egy idelátogatóval, egyszer egy finom, meleg zoknit is küldött, de az utóbbi években kevesebben jöttek onnan ide, nemigen tudott többé ajándékokat küldeni Józsi bácsinak.

Sok minden átalakult a világban, csak a szerelem nem. Mert igaz szerelem volt ez, perzselő szenvedélyű. A legszebb pillanatának tanúja lehettem. Erről akarok még írni.

Kubában voltunk, családotul, és végre megismertük Gráciát, Józsi bácsi szerelmét. Józsi bácsit akkor még nem ismertem, csak a leveleit.

Gracia elvitt minket egy *fincára*, vidéki rokonaihoz. Hatalmas ebéddel vártak, húslevesel, csirkével, congrival, tejpuddinggal. A gyerekek virágot szedtek a kertben, megcsodálták az óriási trópusi harangvirágot, aztán felültek a lóra, amely a szomszéd kisfiú irányításával engedelmesen és óvatosan elballagott velük.

Gyönyörű táj volt A *finca* körül, apró dombokkal, pálmafákkal, óriáskaktuszokkal, mangófákkal, még a kivételesen szép kubai tájak közt is ritkán láttam hozzá hasonlót.

– Valószínűtlenül szép – mondtam.

A feleségem hallgatott. Neki volt igaza, van szépség, amelyet nem szabad kommentálni.

Megálltunk az egyik dombon. A *mamoncillo*-bokron a világ legkisebb és legszebb madara üldögélt, a *zumzún*. Már megint majdnem azt mondtam, hogy mindez valószínűtlenül szép, de szerencsére idejében észbe kaptam, nem zavartam meg a csöndet. A gyerekek lefelé szaladtak a domboldalon, mint két boldog kiskutya. Fölöttünk Kuba vakító napja.

És akkor az énekesnő belekiabálta a trópusi tájba:

– Egyvalaki hiányzik!

És egy nevet kiabált:

– Jozef!

Így jegyezte meg, németesen. A kiáltás ott szállt a pálmafák között, és a ragyogó kubai színek még ragyogóbbak lettek tőle. A kék még kékebb, a zöld még zöldebb. Nem hallottam szebb szerelmi vallomást soha életemben. A tájnak kiabálta, a pálmafáknak, a *mamoncillo*-bokron üldögélő *zumzún*nak, a valószínűtlenül kék égnek:

– Egyvalaki hiányzik! Jozef!

Józsi bácsi Pesten ezúttal is a fogaival bajlódott, megint éppen új műfogsort csináltatott magának. Sörözött a barátokkal, és kétségbeesve hallgatta a híreket, melyik politikus mikor fogja őt elárulni. Almában rémalakok jelentek meg, vicsorgó vámpírfogakkal, olyanok voltak, mintha a két év előtti plakátokról léptek volna le.

De Kubában ragyogott a trópusi nap, és a pálmafák közt messzire szállt Gracia kiáltása:

– Egyvalaki hiányzik! Jozef!

Az ausztriai fánk

„Valami jót Ausztriától!” – hirdeti a fánkáros reklámszövege.

Veszek egy húszforintos csokis fánkot, beleharapok, és a tésztája azonnal a szájpadrólomhoz tapad. „A fene ezekbe a fránya Habsburgokba, mégiscsak Petőfinek volt igaza” – gondolom, mialatt a szájpadrólomhoz tapadt fánkot birizgálom a nyelvemmel.

Délután találkozom egyik ismerőssémmel. Ismerőssém történelemtanár. Felháborodva meséli, a diákjai kijelentették, hogy Rákóczi részéről beteg ötlet volt (a jelző így hangzott el a történelemórán) belekezdeni a szabadságharcba. Még valami tavalyi miniszteri nyilatkozatot is emlegettek, hogy igenis nekik van igazuk, így is lehet ezt a kérdést szemlélni.

– Vén koromra nem leszek labanc! – mondta ismerőssém dühösen és mutatóujjával tanárosan hadonászva.

A kertben mesélem feleségemnek, hogyan vélekedtek Rákócziról ismerőssém diákjai.

– Nem labancok, hanem loboncok – mondja a szomszéd nyolcéves kislány, aki a biciklijét szereli mellettünk.

– Azokat a fiúkat hívják így, akik loboncban hordják a hajukat. A kurucokról pedig ne tessék semmit se magyarázni, engem nem érdekelnek a nők – azzal dúdolni kezdi kedvenc karácsonyi énekét:

*Hull a-pelyhes dinamit,
felrobbantjuk a sulit,
minden gyerek várva várja,
hogy robbanjon iskolája.*

Kezd a dolog aggasztó méreteket ölteni. El is határozom, többé nem veszek ausztriai fánkot. *Ugocsa non coronat.*

Fuit

Huszonöt éves voltam, amikor egyévi spanyol tanárkodás után állami ösztöndíjjal Kubába küldtek. Kuba maga volt a szerelem, és korántsem csak politikai értelemben.

Az utcán néger, fehér, mulatt lányok, szépek és nyugtalanítóak. Még nem volt nővel dolgom, az ügyetlen kamaszszerelmek csókjait ismertem csak.

Akkor találkoztam Katyval. Máig sem tudom, hogy miért nevezte magár Katynak, hiszen valódi neve Elena volt, mint ahogyan azt sem tudom, hogy miért vallotta magát mexikóinak. Csak a férje volt mexikói, akitől elvált, és két gyerekével visszatért Kubába, ahol született. Nem volt szép, arca a gyerekkori himlő kiütéseinek nyomait viselte. Gyors mozgású volt és fürge észjárású, nagyokat tudott nevetni, és rettentő szomorúsággal nézett. Ez a szomorú szempillantás volt talán a legjellemzőbb vonása. Fia is örökölte, felnőttkori fényképéről az ő szomorú szeme nézett rám, amikor jó tizenöt év múlva Katy elém tette fia fényképét. Átutazóban voltam Caracas felé, s ott szálltam meg egy-két napra, Katy vedadói lakásában, néhány háznyira a Kubai írószövetség épületétől.

– Úgy éreztem magam ezzel az arccal tizenhat évesen, mint a csúnya kiskacsa. Azt hittem, hogy nem lesz olyan férfi, aki majd velem akar lefeküdni.

Erre kettőnk között tizenöt év után sem került sor. Bizonyára akkor szakított velem véglegesen. Talán azt várta, hogy a nála töltött néhány nap alatt megteszem azt, amit nem tettem meg huszonöt évesen, amikor igazán szerettem. De hát jóval lassúbb és ügyetlenebb vagyok annál, hogy egy-két napra szerelmeskedni kezdjek valakivel, és ezt tulajdonképpen neki is tudnia kellett volna. Így hát csak beszélgettünk abban a lerobbant vedadói lakásban, ahol az egykori jómód nyomait néhány híres kubai festmény őrizte, régi könyvek, lexikonok sejtették.

– Ez maga a Macondo – mondta –, itt nem lehet élni.

Nem szerettem, amikor így beszélt, és az ilyen mondatokra nem is reagáltam. 1963-ban sohasem beszélt így, rajongott Fidelért, Cheért, és utálta Hruscsovot. „Tudod, hogy ki Hruscsov? – meséltem neki a pesti viccet. – Képzőművészeti kritikus a Mao-korban.”

Hatalmasat nevetett, nevetését ma is hallom.

Chinónak, Kínainak becázte legjobb barátját, a milicista cipőkben járó Osvaldót, és ennek a becenévnek a kitalálásában nemcsak a fiatalember kissé ferde szeme, hanem politikai nézetei is szerepet játszottak. Osvaldóval alig beszélgettem, de jól emlékszem egyik mondatára: „Ha valaki rosszat mond nekem a Szovjetunióról, vitatkozom vele, de ha valaki Kínát szidja, leszakítom a karját.” A különbségtevés sok mindent sejtetett.

1963 szilveszterét Katyval töltöttem. Együtt mentünk valahová, ahol megtetszett neki valaki, fogalmam sincs, kicsoda, ott láttam az illetőt először, és attól a pillanattól kezdve azt is elfelejtette, hogy a világon vagyok. Ilyen volt, érzelmei egyik pillanatról a másikra teljesen megváltoztak, és kész volt minden kapcsolatot megszakítani valakivel, ha szeszélye úgy kívánta. Bánatomban megittam egy üveg kubai rumot, egy ideig ültem a járdaszélen, nem érte, hogy a taxi, miért nem indul, aztán hazatántorogtam. Bátran megtehettem. Havanna veszélytelen volt, éjszaka milicisták és macskák őrizték a várost.

A sarki bárba tértem be. Ekkor már csak átlagos részeg voltam, mert a hazafelé tartó másfél órás tántorgás alatt részben megszabadultam a rum hatásától. A bárban egy *gusano* szidta a forradalmárokat. Furcsa *gusano* lehetett, mert egyik monológja után

Nicolás Guillén Sztálinról szóló versét kezdte szavalni, amelyben a kubai költő Changó és Ochún védelmét kéri Sztálinra, aki a XX. kongresszus után rá is szorult már a néger istenek védelmére.

Katy apját, Leandrót éppen csak láttam akkoriban, igazán jóba tizenöt év múlva lettünk. Spanyolországból tért haza, a rokonainál volt látogatóban. A század elején betett egy kis pénzt egy spanyol bankba, aztán nem törődött vele többet. Amikor Katy először járt Spanyolországban, egy levelet küldött vele rokonaihoz. „Nem értem ezt a Leandrót – mondta a rokon –, miért kér tőlem egy villanyborotvát? Hiszen milliomos!” Kiderült, hogy a kis bank óriásbank lett azóta, és Leandro pénze már fél évszázada kamatozik.

– Nem gondolsz arra, hogy visszatelepülsz Spanyolországba? – kérdeztem Leandrót.

– Nem. Én már nem vagyok spanyol, már a beszédem is más.

Ott ült a leomló vakolatú szobában, és örült, ha tudott joghurtot szerezni, ami már akkoriban is a hiánycikkek közé tartozott Havannában. A milliomos egy rongyos nadrágban sétált a Vedadadóban, órákig beszélgetett a szomszédokkal, és egy nálánál harminc évvel fiatalabb nővel randevúzott, akit aztán el is vett feleségül. Kubai volt testestül-lelkestül.

– Én nem tudok így élni – mondta Katy. – Órákig tart, amíg beérek a munkahelyemre, és mire hazaérek, már semmit sem tudok vásárolni.

Rossz volt tőle hallani ezt. Így élt Kubában mindenki, pedig akkor még volt Szovjetunió, és a kelet-európai országokat sem hívták exszocialista országoknak. A hiánygazdaság megszüntette az éhezést, a gyerekhalandóságot, az analfabetizmust, de nem tudott mindenből kellő mennyiségű terméket előállítani, hol a gyufa lett hiánycikk, hol a fogkrém.

– Nehogy azt hidd, hogy én az amerikaiakat várom ide – mondta Katy, és már sírt –, de én itt nem tudok élni.

Leandro éppen randevúra indult, rongyos nadrágját, amelyben a napot töltötte, szépen vasalt, fehér hosszúnadrágra cserélve. Délután meg is borotválkozott, a Madridból hozott villanyborotvával.

– Ő tud – mondta Katy, apjára nézve. – Én miért nem tudok?

Ezt az arcát látom azóta is. Tudom, hogy néhány éve Spanyolországba költözött. Megvan a címe, de nem írtam neki. Nincs miről írnom.

Leandrót nyolcvankilencben láttam Havannában, egy botra támaszkodott. Alig látott, egyik szemére megvakult.

– Katy elment – mondta, és aztán az ellátási nehézségekről kezdett beszélni. – Nekem semmi sem hiányzik, a szomszédok segítenek. A feleségem nem ér rá, ő korán megy munkába. De a szomszédok megvesznek mindent.

Volt egy lány, aki 1963-ban Katynak nevezte magát. Akit szerettem, és ügyetlenül csókolgattam huszonöt évesen. Most Spanyolországban él, de már nincsen. Nincsen, mert a Vedadóban, néhány háznyira a Kubai írószövetség épületétől, ahol apját mindennel ellátják a szomszédok, ő már nem létezik.

Az utolsó látogatás

A költő szerette az apját, és mindent megtett, hogy legutolsó évei elviselhetők legyenek. Most ott ült a kórházi ágy szélén. A kilencvenéves öregember meztelen felsőtesttel feküdt az ágyban, július volt, kánikula.

Az apa nem beszélt, csak a száját mozgatta, és a költő tudta, hogy szomjas. Felültette, kezébe adta a narancslével félig töltött poharat, az apa megfogta – még meg tudta fogni a poharat –, és lassan ivott.

Tudta, hogy apja nem szereti, ha nincs rajta a pizsama felső része, odahívta hát az ápolónőt, hogy ketten ráadják.

– Így egyszerűbb – mondta az ápolónő, és előlről húzta bele a pizsamába az apa karjait.

A költő nem tudta, hogy mit jelent az, ha valakire így adják rá a pizsamát. Tudta, hogy apjának kevés ideje van hátra, de nem gondolta, hogy ezúttal már nem viszi haza a kórházból.

Az apa hátradőlt, lehunyta a szemét.

„Elalszik” – gondolta a költő, és arra gondolt, hogy ha még felér a Széchényi Könyvtárba, kimásolhat egy verset, ami hiányzik a leadandó antológiából. Az órájára nézett, fél hat volt. Ötkor érkezett a kórházba, és először is megborotválta apját a villanyborotvával, mert az öregember gyűlölte, ha a képe borostás.

„Alszik” – gondolta a költő, fölé hajolt, homlokon csókolta, és kisietett a kórteremből.

A kórház előtt éppen állt egy szabad taxi, beült, húsz perc múlva már a Széchényi Könyvtárban volt, ahol egy fél óra elteltével meg is kapta a kért folyóiratot, benne a hiányzó verssel.

– Nagyon gyenge – felelte otthon a felesége kérdésére –, de azért ivott egy kis narancslét, a poharat is ő tartotta.

Másnap reggel kilenckor csöngött a telefon.

– Hozzon be egy lepedőt! – kiabálta bele egy erélyes női hang.

– Mit? Miért? – értetlenkedett a költő.

– Hát az apjának, aki este fél kilenckor meghalt.

Ott állt, kezében a telefonkagylóval, amelyből már nem beszélt senki.

– Meghalt a nagypapa – mondta aztán hatéves kisfiának, aki éppen bejött a szobába, és mire a mondatot befejezte, sírni kezdett, könnyei csöpögtek. A kisfiú döbbenetn nézte, még sohasem látta sírni az apját. Aztán erélyesen rászólt:

– Ne csöpögtess! Most elkezdted olvasni az újságot.

A költő abbahagyta a sírást, ügyetlenül állt, kezében az újsággal, amelyet a fia a kezébe nyomott. „Milyen bölcs ez a kisfiú” – gondolta, és aztán arra gondolt, hogy az apja volt ilyen, erélyes és praktikus, aki mindig tudta, hogy milyen helyzetben mit kell cselekedni. Az apja, aki tegnap este fél kilenckor meghalt, körülbelül éppen akkor, amikor ő a verset kezdte másolni a Széchényi Könyvtár folyóírattermében, megörülve, hogy végre teljes az anyag, semmi sem hiányzik a leadandó antológiából.

A Régiposta utcában

Az apósomnak ingüzte volt a Régiposta utcában. Nem illett az a bolt a Váci utcai butikok közé, nem volt villanybetűs cégtáblája, se modern kirakata.

Apósom se illett az újjgazdagok közé. Valamikor tanár akart lenni, aztán mégse lett tanár, csak a bolt bezárása után, nyolcvannégy évesen, amikor németet és olaszt kezdett tanítani. Az utóbbit az olasz hadifogságban sajátította el, tökéletesen. Óráira gondosan készült, két iskolai füzetbe jegyzetelt, átnézte a tanítandó anyagot, és nemegyszer konzultált velem a didaktikai módszerekről. „Ma egészen másképp tanítanak, mint az én időmben – mondta helyeslőleg –, mi remekül tudtuk a nyelvtant, de egy pohár vizet – és fölnevetett azt nem tudtunk kérni.”

De ingesként sem illett a környező butikok gazdái közé. Délelőttönként egyedül üldögélt a boltban és olvasott, a vevők többnyire délután érkeztek. Ezek már nem az ő régi vevői voltak, akikhez évtizedekkel azelőtt vonaton leutazott. Állatorvosok, vidéki ügyvédek voltak a hajdani vevők, akik régimódi ingeket vásároltak, és megbecsülték apósom szabadalmát, az ingnyakba dugható, műanyagból készült ingnyakgallér-tartót. Az újakat az ilyesmi már nem érdekelte, modern, kint hordható ingmellényeket rendeltek. Ezeket is megcsinálták a bedolgozók, de apósom láthatóan nem kedvelte az új divatot.

Egyszer délelőtt futottam be hozzá a boltba, ezúttal is csak egy pillanatra. Felnézett, és mintha egy megkezdett beszélgetést folytatott volna, azt mondta:

– Tudod, negyvennégy óta állandóan el akarom felejteni, hogy magyar vagyok. De nagyon nehezen megy.

Én megszoktam, hogy apám szenvedélyes magyar. A Görgey – Kossuth vita idején a történészeknél indulatosabban utasította el a Görgey-rehabilitációt, és szokásához híven többször is megismételte: „Görgey egy utolsó előtti gazember volt.” Hogy kit tartott utolsó gazembernek, arról nem nyilatkozott.

De apósom mondata is szíven ütött. Ő is a magyarságát védte, a zsidó boltos magyarságát, aki nem tudott Magyarországon élő izraelitává átalakulni még negyvennégy hatására sem.

Nemrég a régi bolt előtt mentem el. Ma butik áll a helyén, odaillő. A Régiposta utca átalakult, a Váci utca pedig már olyan, mintha nem is Budapest egyik utcája volna, svájci aranyóra üzlet, modern bank, mesés cikkeket mesés áron kínáló alagsori üzlet-kombinát van benne. De a Régiposta utca nekem már megmarad annak, ami volt, még ha nincs is már benne ingüzet, ahol egy öregember azon medítál egy olasz nyelvtant böngészgetve, hogy nem tud – pedig akar, erősen akar – nemmagyarrá lenni.

Azabache

Azt írja lányom barátnője Guanabóból, hogy Azabache valóságos fekete párduc lett, félni kell tőle. Amikor fölszedtük, kicsi volt és éhes. Hamarosan nemcsak ételt, de nevet is kapott, méghozzá spanyol módra igen hosszú. Menino Espagueti del Basurero de Guanabo. Feleségemnek évekkel ezelőtt volt Kubában egy fekete kiscicája. Akkoriban portugálul tanult, ezért nevezte el Meninának, ami gyereklányt jelent portugálul. De kiderült, hogy az új kiscica nem nőtény, így lett Menino, az Espagueti nevet azután kapta, amikor rájöttünk, hogy imádja a spagettit. Majdnem Spagi lett a neve, de a gyerekek ragaszkodtak a szép, hosszú névhez. Az egyik guanabói szemétdomb környékén szedtük fel, innen a Basurero de Guanabo utónév. Csakhogy a szomszédnak nem tetszett a hosszú név, végül hát fekete köszénnek, Azabachénak hívtuk.

Milának elmondtam, hogy milyen Azabache. „Kicsi és sovány – mondtam neki és félénk, őt nem kényeztetik, mint téged, és örül, ha jut neki a maradékból. Azabache Harmadik Világbeli macska, ő nem kap macskaeledelt, se almot.”

Mila rám nézett, aztán az ölembe kuporodott. Teljesen igaza van, ő nem tehet arról, hogy Európában született, és hogy én elkényeztettem. Mintha azt mondta volna, hogy ne politizáljak, amikor macskákról van szó. A macskák nem emberek, ők igenis hússal élnek, és nem kiabálnak olyasmit, mint a hajdani keletnémetek, hogy nemcsak hússal él az ember, nem is kerülnek hát olyan helyzetbe, mint azok, hogy aztán a nagy kiabálás végeztével se hús, se élet. „Macskákkal kellett volna nekikezdeni a szocializmusnak – mondom a feleségemnek –, akkor most nem állnánk ilyen kutyául.” A feleségem kritikus lélek, azt mondja, hogy döntsem el, macskáulról vagy kutyáulról van szó, úgyis kutyának nevelem Milát, a végén egy napon még ugatni kezd, és akkor régen rossz, mert a lakótársak kiteszik a szűrét, hiszen még a házi szabályzatba is belevették, hogy senki sem tarthat semmilyen állatot.

„Azabachénak már biztosan kirakták a szűrét” – jegyzem meg, és azon merengek, hogy egy macskának nincs is szüre, csak szőre, az viszont sok, főleg ha vedlik.

Egyszóval macskaközpontú lett a világunk, mióta Mila velünk él. Különös szertartásaink vannak. Este például lekuporodik a hintaszék alá, és várja az egerét. Az „egere” egy papírgalacsin, ezüstpapírból való, az óriás ezüstpapír labdáról tépem le, amelyet a

gyerekek csináltak. Mila rohan az egere után, én becsukom az ajtót, és elkezdődik az éjszaka.

„Azért örülök, hogy Azabache szép, nagy kandúr lett” – mondom, és arra gondolok, hogy a Harmadik Világ még okozhat egykét kellemes meglepetést. Akárcsak Azabache, aki sovány, félénk kiscicából maradékon tengődve is óriás lett, félelmet keltő, ahogyan lányom kubai barátnője írja, valóságos fekete párduc.

Emlék

Ma meglátogatott Fayad Jamís, a költő és festőművész, első kubai barátom. Az iskola-vécében látogatott meg. Felfeslett ugyanis a nadrágom, tűt és cernát kértem Rózsikától, a takarítónőtől, és bevonultam a tanári vécébe, hogy összevarrjam a renitenskedő nadrágot.

Ekkor látogatott meg Fayad.

Szegeden vagyunk, megnéztük már az Irodalmi Múzeumot, halászlét is ettünk, és a hotelban várjuk az estét, amikor Fayadnak egy hirtelen mozdulattól fölfeslett a nadrágja. Szerencsére van nálam tű és cérna. Fayad varrni kezd, és a varrás valahogy egyre nagyobb lesz.

– Ez a Sierra Maestra – mondom, és egyszerre kapunk nevetőgörcsöt, pukkadozunk, mint két kölyök.

Aztán húsz év múlva emlegettük a nadrágvarrást Havannában, egy követségi fogadáson. Fel akartam írni Fayad új telefonszámát.

– Nincs nálad egy papírcetli?

– Papírcetli? – vont a szemöldökét Fayad. – Andrés, ezek más idők – és átnyújtotta névjegykártyáját.

– Emlékszel a szegedi nadrágvarrásra? – kérdeztem akkor.

Az egészen más időket Fayad nem érte meg, 1988-ban halt meg nyirokmirigy-rákban. Utolsó találkozásunkkor Gorbacsov is szóba került, én szidtam, ő elnézően mosolygott:

– Talán megérti, hogy ezen a szigeten rebellis nép lakik, jó, de rebellis.

Mit mondana ma, az olaj hiánnyal küzdő, rendkívüli időszakot élő szigeten?

Varrom a nadrágot, és Fayad kíváncsi tekintetét látom. A halál sem változtat azon, hogy tovább beszélgetünk, hiszen a távolság már azelőtt is képzelt beszélgetésekké alakította mondatainkat. Azt hiszem, ő ma is elnéző volna, lényegéhez tartozott ez a távolságtartó, mindenre messziről figyelő magatartás. Életében sokszor bosszankodtam emiatt, de most utólag jó érzés, hogy ő ilyen volt. Mindenki úgy áll ellen a gonosz erőknél, ahogyan tud. Az egyik kiabál, a másik elnézően mosolyog, de mosolya ugyanazt mondja, amit a másik haragos szava: „Mi rebellisek vagyunk, és nem változunk meg.”

Közben befejezem a nadrágvarrást, visszaviszem a tűt Rózsikénak.

– Mégiscsak jobb, ha az ember nem fölfeslett nadrággal sétafikái egész nap – mondom, és megiszom egy újabb kávé.

– Ez már a negyedik ma, tanár úr – figyelmeztet Rózsika, és egy kis tejet is tölt hozzá.

Folytatódik a nap, és tudom, hogy Fayad nem tágít ma mellőlem, vele fogok beszélgetni, amikor szórakozottan másra válaszolok, mint amit kérdeztek tőlem, vagy amikor egyszerűen leülök, és nem gondolok semmire sem. Régmondott szavai élesen élnek, ez már az ő napja.

„Una luz enfermiza entrando en la sala”

Órárt tartok az iskolában, amikor váratlanul spanyol vendégek érkeznek. A gyerekek megzavarodnak, és nem felelnek semmire sem. „Legalább gyűjtsuk meg a villanyt” – mondom. A lelógó csillárból alig szüremlik ki valami fény.

„*Una luz enfermiza entrando en la sala*” – nem tudom, honnan került elő ez a verssor, de máris hangosan mondom. Az egyik spanyol megismétli, méghozzá azzal a tökéletes kasztíliai kiejtéssel, amely mindig felidegesít, mert még imitálni is képtelen vagyok, noha három évtizede már, hogy a spanyol nyelvet tanítom.

„Meg kell írni ezt az álmod – gondolom felriadva –, de kié ez a verssor: «*Una luz enfermiza entrando en la sala*», talán Machadóé?”

Nem, nem Machadóé, és már fordítom is magyarra: „Beteges fény szüremlik a terembe”. Rutinos fordítás ez, dicsérem magam, nincs benne határozatlan névelő, az ige is érzékletesebb, de a spanyol eredeti mégis jobban tetszik, azt ismételve.

Idős barátomnak is spanyolul idézem, és hozzáteszem:

– Úgy látszik, én írtam spanyolul, álmomban.

Azután apámat emlegetem neki, aki öregkori feljegyzéseiben azt írta, hogy ha 1948-ban kiment volna Argentínába, ott biztosan milliomos lett volna, és akkor én talán latin-amerikai költő lennék.

„De az sem lenne jobb, galádságok történnek ott is, halálbrigádok gyilkolják az írókat” – folytatom apám följegyzésének idézését.

– Hát, különítmények itt is alakulhatnak még – mondja idős barátom.

Az előszobában állunk, már felvettem a kabátomat.

– Hogy van az a verssor spanyolul?

– *Una luz enfermiza entrando en la sala* – felelem.

– Szép – mondja.

– Szép – bólintok, és megyek a tennivalóim után.

Alom

Az egykori tehetséges baloldali költő macskaalmot eszik, és azt mondja, hogy amíg az egész zsák almot meg nem ette, nem írhat verset.

A macskák nem eszik az almot, hanem beleszarnak, gondolom ébren, miért ropogtatja ez ilyen önelégülten az almot? Igaz, nem macska. A macskák okosak, nem határozzák el, hogy nyávogás helyett, amihez értenek, egyik napról a másikra politikusok lesznek, amihez viszont nem értenek, és aztán nem dorombolni, hanem szűkölni próbálnak, de akkor már késő, mert szűkölni sem tudnak.

Vagy három éve találkoztam utoljára a macskaalom-ropogtató költővel. Egy epigrammát mondott el, Illyés ellen szólót, jó volt, és igaz. Vajon emlékszik-e még rá?

Én emlékszem, és nyilván ő is ezért jelent meg álomban, ezért kértem tőle verset a folyóirat számára, de nem adott.

Csak ropogtatta dölyfösen a macskaalmot.

Patricio

Ma eszembe jutott Patricio. Spanyol karácsonyi dalokat tanítottam az iskolában, amikor eszembe jutott. Éppen azt magyaráztam, hogy ezeket az arany században született dalokat az egyház eretnokségeknak nyilvánította, kitiltotta a templomokból.

– Miért? – csodálkozott az egyik kislány.

– Például *parir* ige miatt – feleltem –, hiszen ugyanígy mondják spanyolul azt is, hogy elleni, kölykezni. „Szűz Mária megellette az örök Isten Fiát”, ilyen verssorok születtek az inkvizíció Spanyolországában – mondtam, és eszembe jutott Patricio.

Az ő mondását nem tanítottam meg. „*La puta que les parió*” – mondogatta, aminek magyar megfelelője: „a kurva anyjukat”.

Ezért jutott eszembe a spanyol karácsonyi dal igéjéről.

Patricio 1973-ban először Buenos Airesba menekült családjával, onnan jöttek tovább, a halálbrigádoktól tartva, Európába.

Egy chilei szolidaritási esten találkoztunk. Én voltam a felkért előadó. A KISZ-titkár némileg zavartan fogadott:

– Ma Katalin-nap van, és együtt ünnepeljük a Katalinokat a chilei elvtársakkal. Arra kérem, hogy a Pinochet-rendszer elítéléséről szóló beszédébe illessze bele a Katalinok üdvözlését.

Mögötte egy, föltehetőleg nem Katalin nevezetű leányzó állt, egy hatalmas tortával, amelyen a következő csokoládéból készült felirat ékeskedett: „Éljen csile!”, így, magyar cs-vel, és kisbetűvel.

Akkor hallottam Patriciótól először: „*La puta, que les parió...*”

Aztán Patricio elutazott Kanadába, szívinfarktust kapott, kórházban kezelték, végül hazatért Chilébe.

Nem tudom, hogy fogom-e még látni valaha. Imádta a tangókat. Nem tudom, fogom-e még hallani, ahogyan tangót énekel.

Azokra gondolok, akik miatt Patricio élete zátonyra futott. Sokféle ember akad köztük, még volt szovjet pártfőtitkár és amerikai elnök is.

Kijövök az iskolából. Fülemben cseng Patricio hangja, és a mondat, amelyet tanítványaimnak nem tanítottam meg: „*Laputa que les parió...*”

Kamaszkor

Már a hatodik gombfocimeccset játszották, és nagyon unták egymást, noha igen jó barátok voltak. Egyikük sovány volt, a másik inkább kövérkés. A kövérkésnek szép, vörös hajú nővére is odahaza volt, a díványon hasalt, könyvet olvasott.

– Játsszuk azt, hogy melyikünk tudja a másikat leszorítani a szőnyegről – mondta a kövérkés.

Nekiveselkedtek. Persze a kövérkés szorította le a soványt, egymásután háromszor is. A szép, vörös hajú nővér becsukta a könyvet, és érdeklődve nézte a két fiút. Aztán felült az ágyon.

– Kiállsz velem? – kérdezte a soványt.

Az zavartan bólintott.

Mindig zavarba jött, ha egy lány megszólította. Barátja nővérével sem beszélt még, csak lopva nézegette. És most ott álltak a szőnyeg közepén! A kövérkés azonnal felvállalta a bíró szerepét. A sovány belevörösödött az erőlködésbe, de érezte, hogy a szőnyeg sarka felé botladozik.

– Egy lánytól kikapni, méghozzá pont az én nővéremtől! – nevetett a kövérkés.

A szép, vörös hajú lány ott állt a szőnyegen, lihegve és diadalmasan.

– Hülyeség, inkább gombfocizzunk tovább – mondta a kövérkés.

A sovány remegve engedelmeskedett, de eleinte alig találta el a labdát.

– Mi van veled? – kérdezte a kövérkés.

A nővér már a díványon hasalt, kinyitotta a könyvet, és rá sem nézett többé a szerencsétlen soványra, akivel egy perccel azelőtt olyan elszántan dulakodott.

A költő és a bankkisasszonyok

A költő azelőtt sohasem járt bankba. Amióta azonban verseskönyveit a kollégáival együtt létrehozott alapítvány adta ki – honorárium nélkül –, egyre gyakrabban járt bankba, mivel ő intézte az alapítvány pénzügyeit és levelezését. Az iratokat gondosan őrizte, a főkönyvet az adományokról és a nyomdaköltségekről pontosan vezette.

Utált bankba járni. A bankkisasszonyok (mert már így nevezték őket) vihorászva fogadták, ugyanis az alapítvány neve: Z-füzetek, mindig vihogásra készítette őket.

- És milyen könyvek ezek? – kérdezte az egyik fanyalogva.
- Verseskönyvek, tanulmányok, kisregények – felelte a költő.
- Amerikai is van köztük?
- Nem, csak magyarok, bár most kiadtunk egy újkörög íróit is – magyarázta a költő.
- Milygörögöt? – kérdezte a bankkisasszony, és rögtön hátat is fordított.

A költőt ügyefogyott és ostoba alaknak tartották, aki kicsi pénzeket tesz be és vesz ki, és sohasem emlékezik az alapítvány bankszámla számára, amit emiatt nekik kellett kikeresni egy dossziéból, amelyben az ilyen érdektelen alapítványok papírjait tartották. Ilyenkor fel kellett állniuk, és mutogatták formás lábukat, amelyet felső combig látni engedett a miniszoknya, de érezhetően még combjuk mutogatását is sajnálták a költőtől, akiről nem is tudták, hogy költő.

– Kik foglalkoztathatják ezt a fura embert? – kérdezte az egyik a költő távozása után, de kérdésére nem is várt választ.

A költő közben sorba jelentette meg könyveit, és hozzászokott ahhoz, hogy sem az ő nevét, sem kollégáit nem ismerik a bankkisasszonyok.

Sután kopogott az ajtón, és szerencsétlenül várt, mialatt a csekket a kicsi pénz betéteiéről vagy kivételéről kiállították a számára.

Aztán váratlanul meghalt. A neve gyászkeretben jelent meg néhány lapban, mert tulajdonképpen ismert költő volt. De a bankkisasszonyok nem figyeltek föl rá a gyászkeretben sem, pedig éveken át ugyanazt a nevet firkantották az utalványra, amikor a költő még előttük álldogált kifényesedett ujjú télikabátjában.

Félszegségem természetrajza

Nicolás Guillén miatt lettem spanyol szakos egyetemi hallgató. Nem tudtam egy szót sem spanyolul, amikor megvettem egy antikváriumban az első magyar Guillén-kötetet, a *Keserű cukornádat*, Gáspár Endre fordításában. A történelmet cseréltem fel a spanyol szakra. Az akkoriban megjelent magyar Garcíá Lorca-kötet, és összeállító fordítójának, András Lászlónak hatása is közrejátszott a dologban, de a fő indíték mégis a szón, a kubai népi táncdal volt. Nicolás Guillén verseinek ritmusa éppen úgy elragadott engem, mint Unamunótól kezdve sok mindenkit a század irodalmárai közül.

Többször beszéltem már erről, le is írtam nemegyszer, ám ezt az írást mégsem kezddhettem el másképp.

Három évtized óta tanítom Guillén verseit. Eddig egyszer sem fordult elő, hogy verseinek ne lett volna osztatlan sikere spanyolul és magyarul egyaránt tanítványaim között. De most előfordult.

Spanyol és latin-amerikai dalok előadására készültünk. A dalok közé egy Lorca- és egy Guillén-verset illesztettem. Mivel a diákelőadásra a magát parlamentáris demokráciának nevező időszakban került sor, gondosan ügyeltem arra, hogy politikum a versekben ne forduljon elő. Guilléntől a *Mentem én egy messzi úton* című szont választottam:

*Mentem én egy messzi úton,
hogy a Halál jött felém.
– Barátom! a Halál így szólt,
ám mit se feleltem én,
ám mit se feleltem én,
ránéztem csak a Halálra,
ám mit se feleltem én.*

*Liliomszál volt kezemben,
hogy a Halál jött felém.
Kért a Halál, adjam néki,
ám mit se feleltem én,
ám mit se feleltem én,
ránéztem csak a Halálra,
ám mit se feleltem én.*

*Haj, Halál,
szemem ha még rád talál,
elbeszélgetni megállók,
régi barátod;
kebleden fehér virágom,
régi barátod –
kezeden utolsó csókom,
régi barátod;
én megállók, rád mosolygok,
régi barátod.*

A verset előadó tizenhat éves kislány – kitűnő spanyolos – az előadás előtti napig elodázta a vers elmondását. Akkor kijelentette:

– Nekem mindegy. De ez egy hülye vers. Olyan kommunista vers.

Zavarba jöttem. Megpróbáltam elmagyarázni, hogy a latin-amerikai folklórban a halál szép, fiatal nőként jelenik meg, de őt láthatóan nem érdekelte a latin-amerikai folklór. Újra megismételte:

– Kommunista vers.

Tanári magyarázkodásomat abbahagytam. A bemutató másnap sikert aratott. A Guillén-versről többé nem beszéltünk. De azóta is eszembe jut a rövid párbeszéd, amikor az iskolában találkozunk, és nyugtalanító félszég vesz erőt rajtam. Ez az érzés a gyerekkorból ismerős.

1944-et a Gömbös Gyula Árvaházban éltem át, hamis iratokkal. Mielőtt apám odavitt volna, odahaza kioktattak: „Legjobb, ha senkinek sem mondasz semmit, mert ha valami rosszat mondasz, abból nagy baj lehet.” Negyvenöt után másfél hónapig egy szót sem szóltam. Orvosok vizsgáltak, majd megállapították: „Semmi baja, egyszerűen nem akar beszélni.”

Aztán volt egy rövid időszak, amikor a gyerekkori szorongás mintha eltűnt volna.

Pontosabban: nem tűnt el, csak visszahúzódott bennem.

És most újraélem a némaságot. A tanítványommal történt beszélgetést az iskolában senkinek sem mondom el. Jobb nem elmondani. A diszkriminált szót jobb ki nem ejteni. A hatéves kisfiú, aki nem akart beszélni, ott él az ötvenhárom éves tanárban, aki fegyelmезetten hallgat. Önmagával beszélget leginkább.

Ettől az érzéstől már sohasem fogok megszabadulni. Ha a Halállal találkozom, és ha szép, fiatal nőként jön felém, zavartan fogom köszönteni, hiszen szép nők jelenlétében mindig félszeg vagyok. Nem hinném, hogy a kezemben liliom lesz, és kezet sem csókolok majd neki. De velem lesz a Guillén-vers, és annak a pillanatnak emléke, amikor ezt a gyönyörű szép szont egy tizenhat éves lány gyűlölködve „kommunista vers”-nek nevezte.

„Voltaképpen igaza volt – gondolom –, Guillénck ez a verse is kommunista vers.” Az öreg, mert Guillént később személyes találkozásaink hatására gyakran neveztem így, a Halálban is az életet üdvözölte, és nem jött zavarba, amikor egy messzi úton találkozott vele. Én zavarba jövök majd, és bocsánatot kérek tőle, de ez a különbség mit se számít. Kamaszszemmel nézek rá, vágyakozva. A nézésem nem illik a keresztény kurzus világába, és bocsánatkérésem ellenére szélsőségesnek bélyegezhetnek miatta. Nem tudom, hogy a megvetőleg kiejtett szó a temetésemen elhangzik-e, vagy sem. Életemben ritkán ejtettem ki, de örültem, amikor megbélyegeztek vele. Nyugtalanító öröm volt ez, mert mindig velem maradt a hatéves kisfiú, aki jól tudta, hogy egyetlen okos dolgot tehet: nem nyitja ki a száját.

Temetés

Még tartozom neked azzal, hogy beszámoljak (szóban nem tehetem, de hát verba úgyis volent) a temetésedről. Mindketten betegesen pontosak voltunk (bocsánat, én még vagyok), így történt, hogy háromnegyed órával hamarabb értem ki a Farkasréti temetőbe. A neved nem volt kiírva a táblára, ahol a temetések rendjét hirdetik. Gondoltam, megveszem a vörös szegfűket.

– Darabja negyven – mondta az asszony.

Áadtam egy ötszázast. Az asszony elvette, kezembe nyomta a tíz szál szegfűt, és nem akart visszaadni. Álltam egy kicsit, és már éppen azon tűnődtem, hogy otthagynom a százast, amikor meggondolta magát, és megvetően, mint előbb a virágot, kezembe nyomta a visszajáró pénzt.

A neved még mindig nem volt kiírva.

– Ravatalozás nélküli elhelyezés – mondta az egyik temetőszolga. – Menjen fel két megállót, ott a kisbejárat, balra a 49-es fülkesor.

– Még nincs itt senki, de van idő – mondta a kapus néni –, várjon.

Vártam, kezemben a tíz szál szegfű. Egyszerre megjelent egy bajuszos férfi egy koszorúval.

– Ideküldtek a virágüzletből, itt lesz az elhelyezés?

– Fél kilenckor – felelte a kapus néni.

– Én addig nem tudok várni – mondta a bajuszos dühösen, és rám förmedt. – Maga rokon?

– Régi ismerős – feleltem.

– Az mindegy – mondta egyre dühösebben, és letette mellém a koszorút, a szalagon *Művészeti Alap, írod. Szak. Utolsó üdvözlettel*.

Ott álltam a tíz szegfűvel és a koszorúval. Negyedkilenc múlt öt perccel.

– Ott már valami mozgolódás van – biztatott a kapus néni.

A temetőszolga volt, aki fél órával ezelőtt ideküldött. – Elnézést, hogy ideküldtük magát, adminisztrációs hiba, azért nem volt a név kiírva.

A sírok közt loholtunk vissza a főbejáratához.

– Adminisztrációs hiba – ismételte a temetőszolga –, de már minden rendben van.

Ekkor felneveltél, úgy, ahogyan harminc évvel ezelőtt nevetni szoktál, amikor megismerkedtünk. Mi van rendben? Loholtam a temetőszolga után.

– Ez a legrövidebb út – vigasztalt még van két perc.

Végül az utolsó pillanatban odaértünk a ravatalozóba, a temetőszolga kezébe nyomtam a tíz szál szegfűt, letette a koszorúval együtt *Művészeti Alap, írod. Szak. Utolsó üdvözlettel*, az urnád elé.

Ettől kezdve minden rendben volt, beszéd, menet, elhelyezés. A fiad behozott az iskoláig, az idegenvezetési órát lerövidítettem, hogy leírhasam neked urnád elhelyezése hiteles körülményeit, így történt, seripta manent.

A sliffentyű

Apámmal megyek a gyászmenetben. A rabbi hét-nyolc méternyire kíséri a koporsót.

– Ez a rabbi egy nagy sliffentyű volt, mindig lopta a sárgarépát – mondja apám, szokása szerint jó hangosan.

A sárgarépát lopó rabbi a hang irányába fordul, meglátja apámat, elmosolyodik.

1943-ban találkoztak Szentendrén. „Kik voltak tiszték az első világháborúban?” – kérdezte a háromszáz beteg, illetve betegséget szimuláló munkaszolgálatostól egy továbbbszolgáló cugszfűrer. Kilépett egy hadnagy, egy főhadnagy, és apám, aki az első világháborúban a zászlósságig vitte. „Maga mi volt?” – kérdezte a cugszfűrer. „Százados!” – felelte apám habozás nélkül, és ő lett a munkaszolgálatos század vezetője.

„Semmit sem csináltunk, csak rendet tartottunk, és puska nélkül gyakorlatoztunk. Volt ott egy alhadnagy,, akit lepénzeltünk, és attól kezdve azt tehattunk, amit akartunk. így ment 1944. október 15-éig, a Horthy-proklamációig. Nagy volt az öröm.

– Vége a háborúnak! – mondta a rabbi, aki mindig sárgarépát lopott.

Nekem nem tetszett a dolog, összehívtam a századot parancshirdetésre, és azt mondtam:

– Nézzék, emberek, én lelépek, és a legokosabb, ha maguk is ezt teszik.”

Ismertem a történetet a rabbival, a sárgarépával, de sohasem hittem, hogy feleségem nagymamáját éppen a sárgarépa-lopó rabbi fogja eltemetni.

– Parancsnokom! – üdvözli a rabbi apámat, kevés fogával mosolyogva. – Mit csinál sz most?

– Üzletkötő vagyok.

– Az nem jó, sokat kell caplatni.

– Hát a tied se jobb – feleli apám –, te meg a halottakat kísérgetheted.

A rabbi rábólint, így igaz, az övé se jobb. Együtt ballagunk a temetőkijárat felé. A rabbi ott megint egy harsány „parancsnokom!”-mai búcsúzik.

Apám utánanéz:

– Na, a végén még ez a sliffentyű fog engem is eltemetni.

Guanabo

Guanabo halászfalu, autóbusszal negyven percnyire Havannától. A busz többször is

megáll, mialatt áthalad rajta. A központjában van egy toronyóra, de az órának nincs mutatója, nem működik.

Andrés jól érezte itt magát. Guanabóban ez lett a neve: Andrés. A vezetéknévét senki sem jegyezte meg. Családjával jött ide, egy kelet-európai országból. A kubai folklórt tanulmányozta. Hetente háromszor bejárt Havannába, a José Martí könyvtárba, ahol Fernando Ortiz műveit jegyzetelte, egy tanulmánykötethez gyűjtött anyagot.

A halászfalu befogadta Andrést és családját. Ezt részben a gyerekeknek köszönhetette, akik az első héttől kezdve együtt játszottak a helybeli gyerekekkel.

Most hétfő van, reggel tíz óra. Ma nem megy Havannába. Hétkor kenyérért ment a pékségbe. Csak jegyes kenyér volt, de szerencsére ott találta Sergiót, az öreg nyugdíjas buszsofőrt, a szomszédjukat, aki vett neki kenyeret a saját jegyére. Együtt mentek egy darabig. Sergio dolgozni jár egy közeli tanyára. Hatkor ér majd haza, Andrés kisfiát hívja, és a kezébe nyom három vagy négy mangót, ajándékba hozta. A felesége, Esperanza odahaza van. Behívja Andrést egy kávéra.

„Én hívő vagyok – magyarázza. – Ha idejönne Fidel Castro, és azt kérdezné: – Esperanza, be akarsz lépni a pártba? – azt felelnem neki: – Én nem csaphatom be magát. Parancsnok. Jézus számomra fontosabb, mint a párt.”

A falon szentképek, kis olajfestmények Krisztus életéből vett jelenetekkel. Oldalt egy José Martí-meliszobrocska, ilyen több házban is van, 1953-ban készült a köztársaság fél évszázados ünnepe alkalmából.

Andrés megissza a kávé, és eszébe jut, hogy a saját hazájában sohasem issza ilyen komótosan a kávé, csak felhörpinti, és rohan valahová. Elbúcsúzik a pergő beszédű Esperanzától, aki napernyőjével délelőtti sétájára indul.

Együtt lépnek ki a kertből, amikor rájuk köszön a másik szomszéd. O is nyugdíjas. Térképész volt. Számára a térképészet a legszentebb dolog a világon. Amikor a mellettük levő házba hazatért az ott lakó öregasszony Angolát megjárt katonafia, és ünnepelésére hirtelen mulatság, igazi *fiesta* támadt, azt mondta neki: „Fiú, most már minden lehet belőled. Még térképész is!” Andrés ott álldogált, nézte a mulatozókat. Mintha az egyik legcsapnivalóbb szovjet festmény, *A levél a frontról* kelt volna életre. Aztán elszégyellte magát ezért a gondolatért. „Még én is milyen messzire vagyok tőlük” – gondolta, és érezte, hogy ő itt csak átutazó.

A piacra indul. Nemrég kiabáltak, hogy van kókusz. A kókusz a néger istenek eledele a *santería*-vallásban. A kókuszjósítás eszköze. Amikor Andrés odaér, már hosszú sor áll a piac bejáratánál. A piac európai szemmel nézve nyomorúságos. Négy-ötféle áru van, banán, citrom, narancs, néha paradicsom, zöldpaprika, *boniato*, *toronja*, esetleg *malanga*, *jukka*, kókusz. Nem egyszerre mindez, hol ez, hol az hiányzik. De ami van, az olyan olcsó, hogy egyszerre több *libra* citromot, narancsot, főzőbanánt is vehet egy-két pezóért. Andrés nem turkál szakavatottan a gyökérfélék közt, nem tanulta meg, hogy melyik *malanga* jó, és melyik silány. Kevesebbet vásárol, mint a helybeliek, akik nagy zsákokban viszik haza a főzőbanánt, *boniátót*, gyümölcsöt. Az eladónők ismerik látásból, de nem beszélgetnek vele.

Találkozik Nenával. Nena öregasszony. Sok öregasszony él a faluban, túléltek a férfiakat. Nena szervezte meg Guanabóban majdnem fél évszázaddal ezelőtt a kommunista pártsejtet. Latin-Amerikában abban az évben került először kommunista a kormányba. Nena tudja, hogy Andrés kommunista. Arról beszélgetnek, hogy a jövő kiszámíthatatlan. „Az ellenforradalom nemcsak Miami-ból érkezik, hanem Moszkvából is” – mondja Andrés. Nena nem lepődik meg, hallott ilyet szovjet barátaitól is. „A fa majd újra termést hoz – feleli. – A te gyerekeid folytatni fogják azt, amiért te meg én élünk.”

Nenát nem lehet kétségbe ejteni. Andrés kisfiának születésnapjára hatalmas ananásztortát készít, Andrés óvatosan cipeli haza az ananásztortát, és reménykedik, hogy nem esik hasra vele. Életében még nem tartott a kezében ekkora tortát, majdnem akkora, mint a konyhaasztal lapja, amelyen odahaza, a hazájában a jegyzeteit szokta rendezgetni.

Este van, tizenegy óra. A gyerekek már lefeküdtek. Furcsa zaj hallatszik a szomszéd kertből. A nyugdíjas térképész és Sergio sírt ásnak a kert közepén. Egy zsák hever a gödör mellett. Benne Terry, a gyönyörű fekete kutya. Egy ismeretlen mérgezett húst adott neki. Andrés kislánya reggelenként azzal kezdte a napot, hogy Terryt hívta. A kutya a csengő gyerekhangra átszaladt a kerten, és mellső lábaival felkapaszkodott a kő mellvédre, amely a kerítés helyén áll. A fű megritkult azon a helyen, mert a kutya mindennap ugyanott futott, már fél éve.

Andrés meglátja a kislányát, pizsamában, elkerekült, kétségbeesett szemmel. Ott áll az ablakban, és nézi, hogyan temetik el Terryt, aki reggelenként odafutott hozzá, a kerten át. „Mi vár még ránk?” – gondolja Andrés, és úgy érzi, hogy Guanabóra ellenséges árnyak szállnak mind a négy égtáj felől.

A miniszter neve

A nyolcvanas évek legelején családotul Kubába utaztam. A repülőjegy már megvolt, de a feleségem útlevele, benne a gyerekek fotójával, nem jött meg. Péntek délelőttre ígérték, de nem jött meg. Hétfőre szólt a repülőjegy.

Felhívom az illetékes miniszter titkárságát. Hűvös titkárnői hang jelentkezik: „A miniszter elvtárs már nincs benn.” És ekkor történik a megváltó csoda. Nem jut eszembe a miniszter neve, csak azt tudom, hogy valami József. „Azért mert a Józsi nincs benn, én nem várhatok.”

A telefonban döbrent csend. Aztán a titkárnői hang nyugtalanul a nevemet és a címemet kéri. Megadom és megismétlem az előző mondatot. A nyugtalan titkárnői hang elnézést és türelmet kér.

Fél óra múlva minisztériumi futár hozza ki lakásunkra az útlevelet, és jó utazást kíván. Azután jelentkezik a nyugtalan titkárnői hang, és érdeklődik, hogy minden rendben van-e.

Minden rendben van. De hogy az ördögbe hívták a minisztert?

A kisszéken

A nyugdíjas játékjavító már negyedik hónapja dolgozott a távirányítós autón. A kisiú apjának, aki időnként felhívta telefonon, akkurátusan elmagyarázta, hogy melyik tranzistor működésének nyitjára kell még rájönnie, és mit hová kell bekötnie, hogy az autó előre-hátra mozgatható, jobbra-balra irányítható legyen.

A kisiú apja a magyarázatokból semmit sem értett, és abban reménykedett, hogy a fia majd kiismeri magát a távirányítós autó rejtelseiben.

Az autót egy utcai árusnál vette, karácsonyra.’ Sok ilyen árus volt akkoriban Budapesten, felbukkantak egy utcasarkon, homályos eredetű árujukkal, majd eltűntek. Az autó otthon nem működött, pedig kipróbálta, és az utcán még működött. Odahaza akkor is hátra ment, amikor a kisiú előre küldte, és végül teljesen függetlenítette magát a távirányítótól.

– Kérem, elkészült a kocs, primán mozgatható minden irányban – mondta a mester a telefonba –, ma akár el is jöhetnek érte.

Most ott álltak a műhelyé alakított hallban. Az üvegszekrényben játékvasutak, többnyire ugyanabból az NDK-gyártmányból valók, mint a kisiúé odahaza.

– Tessék kipróbálni – mondta a nyugdíjas játékjavító, érezhető szakmai büszkeséggel a hangjában.

A kisiú meghúzta a távirányító-pisztoly ravaszát. A kocs megremegett, egyet döccent hátrafelé, aztán megállt.

– Ez lehetetlen – mondta a mester –, hiszen hússzor is kipróbáltam. Még a feleségem is gratulált hozzá, de mindjárt megnézzük, kérem, itt hibának nem szabad maradnia – azzal bentről kis csavarhúzókat és egy papírdobozfedeleet hozott, abba rakosgatta a kisedett csavarokat.

– Rejtett hiba – mondta végül, és a keze remegett elnézést kérek, a jövő hét végére tökéletes lesz.

Kiment az előszobába, és becipelt egy falemezre szerelt vasúti sínt. A sínek közt bakterházak voltak, irányító lámpák.

– Vedd le azt a piros mozdonyt – mondta a kisiúnak, és bocsánatkérően nézett a kisiú apjára –, hadd játsszon egy kicsit a gyerek.

Újra kiment az előszobába, és behozott egy kisset.

– Ez még az én gyerekkoromból való – magyarázta, azzal ráült, és lassan bekötötte a drótokat, a piros huzalban levőt a piros ponthoz, a zöld huzalban levőt a zöldhöz. A kisiú apja eközben az óráját nézte. A kisiút sem érdekelte a mozdony. A kocsit szerette volna hazavinni.

A mester kikísérte őket, aztán visszament a hallba. Rátette a sínre a vonatot, és beindította a trafót. De a vonat nem mozdult. A nyugdíjas játékjavító tehetetlenül ült a kisseten. Árnyak vették körül, az egyik mintha régen halott apjé lett volna. Ugyanebben az óbudai házban játszottak, csak akkor még nem volt hall, a nagy ebédelőben játszottak ők ketten a villanyvasúttal, amelyet kilencedik születésnapjára

kapott. Aztán apját elvitték a frontra, többé nem jött vissza. Legélesebben a gyerekkori villanyvasútozás élt benne azóta emlékként, az volt a legjobb.

A hallban egyre sűrűbb lett a félhomály.

– Ezzel a vonattal nem lehet játszani – mondta a nyugdíjas játékjavító a föléje hajoló ismerős árnyéknak, de az nem válaszolt. Csönd volt, életen túl és halálon innen.

Levél egy háládatlan honfihoz

Tisztelt Polgártárs!

Oly ünnep volt Rómában, a híres neves Szent Péter téren, amelyet még nem pipázott magyar ember. Habsburg IV. Károly a Habsburg-család mintegy 300 tagja, köztük 4 fia, 33 unokája és 80 ükunokája jelenlétében II. János Pál pápa által boldoggá avatott. Ebből az alkalomból a magyar parlament házelnök asszonya is megnyilatkozott, miszerint hazánknak túl kell tudni lépnie a saját árnyékán, és eljött az ideje annak, hogy a Habsburg-családot, úgymond, rehabilitáljuk. Hajdani háládatlan honfi, Ön véletlenül ráhibázott eme jövőre, habár gúnyolódott rajta, ám arra mégse gondolt, hogy a hű magyarok házelnök asszonya a hála és öröm könnyűit leszen elsírando a híres-neves római Szent Péter téren. Kár, nagy kár, hogy a „vitám et sangvinem pro rege nostro” nem hangzott el a magasztos pillanatban óriás kiáltásként, melytől a csillagok is lepotyogtak volna. Szerencsére már senkit sem kell nyársra húznunk. Nincs köztünk oly vakmerő, oly szemtelen, oly háládatlan, kinek eszébe más jutna a hazánkon hajdan, az Ön korában három század óta uralkodó Habsburg-családról, olyasmi, mint Önnek, meggondolatlan honfi. Igaz ugyan, hogy az imént boldoggá avatott Habsburg kétszer is megpróbálkozott azzal, hogy a három századból négy legyen, és a második alkalommal fegyveres csapatokkal indult Budapest ellen, ám az Európába tartó magyarság most ily csekélységre nem gondol, és ha élne még eme Habsburg IV. Károly, ha nem végzett volna vele fiatalon a spanyol grippe, ha 117 éves vidor aggastyánként visszatérne hozzánk, boldogan látnánk fővárosunkban, a parlamentben a házelnök asszony meghatottan köszöntené, dicsőségnek tudva be királyi jelenlétét. Önön, mint történelmünk árnyékán túl kell lépni. Hiszen vagy Ön, vagy a Habsburg-család, és a válasz eme bagatell kérdésre igazán vitán felül álló. Ne üzenjen hát nekünk olyasmit, hogy a bíboros haramjákat, a koronázott tolvajokat a fölemelkedett alattvalók tűzkardos angyalokként üzik koldulni a népek közé, kik köpnek, rúgnak reájok, és undorodva fordulnak el tőlük. Még mit nem! Boldoggá avatjuk őket 4 fiú, 33 unoka, 80 ükunoka jelenlétében, miközben az Ön csontjai, vakmerő, szemtelen, háládatlan honfi, a fene tudja hol rohadnak, netán Szibériában.

A boncmester

Sándor Kálmán modorában

A boncmester utálta a halottak hozzátartozóit, akik méltatlankodva őt okolták amiatt, hogy gyászukat megzavarja a temetkezési ügyintézés formaságaival. Már negyed százada ismételte: „Kórlap és mellőzési nyilatkozat nélkül nem adhatok ki halottvizsgálati igazolványt.” Néha mást is mondott: „Hogy rogyassza rá az Úristen az eget az ilyen főorvosra, minek ragaszkodik a boncoláshoz!” Vagy: „Nézze végig az iratokat, ha megtalálja a kedves mama kórlapját, én hazudtam Önnek.”

Reggeltől kora délutánig a hozzátartozókkal vitatkozott. Az i irodának nevezett helyiség a patológia alagsorában volt, mindenfelé drótok álltak ki a falból, olykor ezekre akasztotta a halottak számára behozott ruhákat, vagy a hamvasztandó halottnak szánt lepedőt és hálóinget, ezeket a hűtési átalány befizetését igazoló számlával együtt adták át neki.

Most délután négy óra van, végre eltávozott az utolsó, kisírt szemű hozzátartozó is. A boncmester bement a hullaházba, mert tegnap ott felejtette a sapkáját. „Jó fagyos lesz az az átkozott sapka!” – gondolta. Az utolsó halott, aki a balszélső rekeszben feküdt, egy kilencvennyolc éves öregasszony volt.

„Maga is megéri a pénzét! – mondta neki a boncmester. – Nem is a rokona az a férfi, aki itt járt, csak az eltemettetője, mi a fenének dugta el a születési anyakönyvi kivonatát?”

Ekkor megmozdult a láda, a rekeszből előre rukkolt.

Aztán kinyílt a fedele. Az ámuló boncmester nem hitt a szemének. Az öregasszony felült a ládában.

– Fiatalember, ne beszéljen így! Én azt reméltem, hogy itt legalább értelmesen fognak beszélni velem. Az a férfi, aki itt járt, már hetek óta be sem jött hozzám a szomszédból. Zavarta, hogy összevissza beszélek. Én meg csak feküdtem, és unatkoztam. „Nincs semmi bajom, csak unatkozom” – ezt mondtam neki, mielőtt kómába essem volna, ő meg elment vásárolni, mert karácsony jött, és sóletet készült főzni a családnak, nem kóser sóletet, mert az ilyesmi a maiakat nem érdekli. Tudja maga, mit raknak a kóser sóletba?

A boncmester nem tudta. Zavartan gyűrögette a sapkáját, a keze vizes lett tőle. „Mit fecseg ez – gondolta –, örülne inkább, hogy nem boncolom föl. Én tanácsoltam annak a férfinak, írja azt a mellőzési nyilatkozatba, hogy ő a sógora, ha nem mondom, még most is itt ügyetlenkedne.”

De hallgatott.

– Hát tőlem nem tudja meg – mondta az öregasszony diadalmasan –, én sohasem szerettem főzni! A mamám szeretett, az esküvőmre is ő főzött, amikor hozzáadott ahhoz az impotens férjemhez, akitől aztán el is váltam!

„Bezzeg a válási bizonyítványod sincs meg!” – gondolta a boncmester, de bambán tovább hallgatott. Eszébe jutott a hatvan körüli férfi gyámoltalan arca, amikor figyelmeztette, hogy a Polgármesteri Hivatalban azt is kérni fogják.

Az öregasszony visszadöccent a ládába.

– Told be, fiam – mondta, itt is unatkozom, ugyanúgy, mint ott, és úgy látom, veled se lehet értelmesen beszélgetni.

A boncmester visszatolta a helyére a kicsúszott ládát. Kitámolygott a hullaháznak nevezett teremből. Odakint jeges szél fújt. Tévetegen föltette a sapkáját, attól a feje is vizes lett. „Könnyű az ilyen halottnak – morogta magában –, csak fekszik a rekeszben, semmi dolga, és még neki áll feljebb.”

Azzal, fején a vizes sapkával, elindult a kórház kijárata felé. Útközben elhaladt a

fogadóirodának nevezett kis szoba mellett, amely előtt a decemberi hidegben ott álldogáltak az elhunytak személyi igazolványára és statisztikai lapjára várakozó hozzátartozók. „Örülhetsz, hogy nem voltál a sógora ennek” – gondolta, meglátva az öreg-asszony eltemettetőjét, aki feltűnően toporgott, bizonyára fázott a lába.

Jelenet

– Ez mennyibe kerül? – kérdezte a tanár, kiemelve a külföldi fagyasztott halat a hűtőrekeszből.

– Szervusz – mondta az eladó.

A tanár meglepődve nézett fel, kezében a fagyasztott hallal. Kedvenc tanítványa állt előtte, aki annak idején vele együtt jár fel a Széchényi Könyvtárba, hogy az élclapok tengeréből kigyűjtsék a magyar szatirikus költészet elfeledett remekeit, mert ez volt a tanár mániája, a magyar órákon minduntalan visszatért az élcversekre.

– Gyönyörű könyv lesz – mondta az az égőszemű kamasz fiúnak, aki hűségesen baktatott mellette a Széchényi Könyvtár felé; akkoriban természetesen még magázták egymást, az érettségi banketten tegeződtek össze. Addigra elnyelte őket az élclapok tengere, a könyvből semmi se lett. Múltkor találta meg a kedvenc tanítvány jegyzeteit, akkurátus betűkkel írt följegyzések voltak a Borsszem Jankó 1880-as lapszámaiból, még egy-egy sikerültebb szakaszt is kimásolt a cédula hátoldalára, mutatoul. Például ilyet, a balkáni török háború idejéből:

*Jaj, a sergem, jaj, a sergem,
odavan,
Oszmán bácsi kiporolta
csúfosan.*

A tanár – kezében még mindig a fagyasztott hallal – látta ebben a pillanatban a kamasz fiút, sovány volt, határozott, hűséges.

– Mikorra lesz meg a könyv? – kérdezte – érettségiig?

– Nem – felelte ő akkor – annál több időre van szükség, de majd elküldöm.

Csönd kúszott közéjük, századvégi csönd, a nyolcvanas és kilencvenes éveké.

– Hát idekerültem – mondta a kedvenc tanítvány, és szája sarka megremegett.

A tanár hallgatott, nem tudott megszólalni.

– 1200 – mondta akkor az eladó.

A tanár kissé bambán meredt rá, aztán visszatette a fagyasztott halat a hűtőrekeszbe. Kezet fogtak.

– Örültem, hogy találkoztunk – mondta még zavartan.

– Én is – felelte a kedvenc tanítvány.

Az élcverseket nem hozták szóba.

Magyar rémálom

A parlament karzatán ültem. Nevenincs Péter, ellenzéki képviselő arról beszélt, hogy Jézus Krisztus szadista népirtó volt. Bizonyításképpen Máté könyvéből a gadarai sertések tengerbe kergetéséről szóló részt olvasta fel. „Jézus Krisztus, úgymond, egy egész népet éhhalálra ítélte.” Végezetül felszólította az éppen regnáló keresztényszocialista kormányt, hogy határolódjon el Jézus Krisztustól.

Este felhívott a barátom. „Nem tudnánk tényszerűen cáfolni Nevenincs Péter állítását?” – kérdezte. Azt feleltem, hogy nincs kedvem a gadarai sertések ügyében kutakodni, és Radnótit plagizálva még azt is hozzáfűztem: „Férget irtani undorodom.” Barátom azt felelte, hogy ezért botlunk mindenütt férgekbe. Ezzel egyetértettem, és mindenesetre elhatároztam, ezentúl messzire kerülöm a magyar parlament épületét.

Mese

„Be kell osztanunk, hogy mikor ki eszik kevesebbet” – mondta macskájának a nyugdíjas biológianár. A macska nemigen értette a dolgot, hétfőn, szerdán és pénteken, amikor ő evett kevesebbet, keservesen nyávogott. A nyugdíjas biológianár ilyenkor a fejét csóválta: „Hiába – mondogatta a macskájának a konyhában –, nem vagy ember.” Aztán fél év múlva különös dolog történt. Kedden, csütörtökön, szombaton és vasárnap, amikor ő evett kevesebbet, a nyugdíjas biológianár keservesen nyávogott. A macska ilyenkor a fejét csóválta, de nem mondott semmit.

A tanár

1.

A tanár öreg volt, bosszantóan öreg. Már tizenöt éve nem tanított a gimnáziumban, nem is járt be, a nyugdíjas találkozókra sem ment el. Most is csak egy könyv miatt jött be, Táncsics Mihály egyik könyve miatt, valamikor ő rendezte sajtó alá, de odahaza

nem találta, hiába kutakodott fellázadt könyvei között. „Minden dolgom így fog elveszni” – morogta, amikor a legfelső polc eredménytelen böngészgetése után leászott a létráról.

Bejött hát, és anélkül, hogy a tanáriba bement volna, fölment a könyvtárba. A diákok nem tudták, ki ő, régi kollégával sem találkozott.

Itt ül most a könyvtárban, kezében a keresett könyv, hamar meg is találta benne a Táncsics-mondást, napok óta ez idegesítette, mert sehogy sem jutott az eszébe. „Vén számár vagyok” – gondolta.

A belső teremben történelemórát tartottak. Megismerte a már középkorú kolléga hangját, ugyanúgy harsogott, mint annak idején, amikor ő is itt tanított, és a kolléga ifjú kolléga volt.

Igaz, most csak a harsogást hallotta, azt már nem vette ki, miről harsog az odabent. „Otthon hagytam a füleimet – gondolta – de ez aztán nem baj.”

Húsz évvel ezelőtt történt, akkor is itt ült a könyvtárban. Az ifjú kolléga odabent a Tanácsköztársaság zsidó vezetőinek meg a Lenin-fiúknak a bűneiről magyarázott valamit, hozzátevé, hogy persze az ilyesmit nem szabad az egész népcsoportra kivetíteni, ahogyan – így mondta – Szálasi elvtárs tette.

Ő ismert egy Lenin-fiút. A Lenin-fiú, akivel negyvenévesen együtt üldögélt a Liszt Ferenc téren micisapkájában hatvanévesnek sem látszott, pedig már hetven is elmúlt. Olyan volt, mintha egy regényből lépett volna ki. „Amikor a Szovjetunióban elkezdődtek a letartóztatások, elmentem temetőörnek egy nővel, néhány évig senki sem tudott rólam semmit. Még hogy a saját elvtársaim végezzenek ki! Aztán a negyvenes években hazaszöktem, hogy harcoljak egy kicsit a nyilasok ellen. Akkor már nagyon mehetnékem volt, és mégiscsak más, ha az embert egy ellenséges golyó teríti le.” Aztán, amikor megtudta, hogy az ő személyében egy olyan spanyol tanárral beszélget, aki Kubát is megjárta, arról beszélt neki, hogy ha fiatalabb volna, megpróbálna eljutni Bolíviába Guevarához. „Azok olyan emberek, mint mi voltunk. Biztos van közöttük villanyszerelő is.” Ő ugyanis villanyszerelő volt, bár szakmájában ritkán dolgozott, túl sok forradalom és ellenforradalom akadt az életében. „Legszívesebben ma is harcolnék, ahhoz értek legjobban.” De azért kifejezett szakmai göggel beszélt a villanyszerelésről.

A tanár mielőtt Táncsicssal kezdett volna foglalkozni, Szamuely Tibor írásait rendezte sajtó alá, ezért kereste meg a Lenin-fiút is, az egyetlen élő Szamuely Tibor csapatából. Régen volt ez, hajdani tanítványai, akik annak idején részt vettek kutatómunkájában, talán már nem is emlékeznek rá, mint ahogy már majdnem négy évtized telt el azóta is, hogy Szamuely Tibor arcképe a többi munkásmozgalmi vezető arcképével együtt lekerült a falról, helyükbe nemsokára tablóképeket tettek, némelyiken rajta volt az ő ma már fiatakorúnak látszó ötvenéves fényképe is. A Szamuely-kötet nem volt a könyvtárban, azt még harminchat évvel ezelőtt hazavitte, amikor észrevette, hogy a kiselejtezett könyvek közé sorolták. Persze a diákok akkor se tudták, hogy ő, a spanyol tanár, filozfikodik is, arról pedig végleg nem szereztek tudomást, hogy a hatvanas években Szamuely Tibor 1914 előtti írásait kutatta Fényes Samu lapjaiban. Ki írhatta fel annak idején a Szamuely-képre, hogy gyilkos, ezen már harminchat évvel ezelőtt is elgondolkodott, talán nem is gyerek volt az illető.

Mi értelme volt annak, hogy vaskos könyvben kiadta Szamuely írásait? Maradtak volna inkább az egykori szabadkőműves lapokban. Már régen nem tudta felidézni azt az örömet, amit akkor érzett, amikor ezekre az elveszettnek vélt írásokra rátalált. Harmincéves volt, az iskolából a Széchényi Könyvtárba rohant, és ott ült zárásig. Mániákusan dolgozott, még iskolai munkáját is elhanyagolta. „Ebben a félévben nem írunk dolgozatot” – mondta tanítványainak.

Szerette a Széchényi Könyvtár régi épületét, az öreg faasztalokat. Nehezen szokott hozzá a Várban levő új épülethez. „Könyvtárosnak kellett volna lennem, a könyvtárban másként mérik az időt” – gondolta.

Elképzelte magát öreg könyvtárosként, aki régi folyóiratokat böngészget, zárás előtt betesz egy papírcsikot, hogy másnap ott folytassa az olvasást, és nem törődik a kinti világgal.

A kinti világban harmincöt éve Szamuelyről ugyanazokat a hazugságokat mondják, amiket a két világháború között mondtak. 1919-ben nála jobban senki sem tudta, hogy vagy proletárdiktatúra van, vagy burzsoá diktatúra lesz. Ha a világ proletárai nem egyesülnek, egyesülnek a világ kapitalistái. „Máig ugyanez a kérdés – gondolta a tanár – de ki tudja ezt?”

Nem volt kedve kinyitni a becsukódott Táncsics-kötetet, hogy újra elolvassa a megtalált sorokat. Eredetileg ki akarta másolni őket, de most valahogy ahhoz sem érzett kedvet. Az órájára nézett, még húsz perc volt a csöngetésig. A könyvtárban két kislány jegyzeteit, néha órá néztek. Az egyik kislány hajdani iskolai szerelmére hasonlított, egy évig tanított csak náluk, és ő sohasem mondta meg, hogy tetszik neki. Nórának hívták. Abban az évben az egyik Dóra nevű tanítványát kétszer is Nóráként szólította fel, a gyerekek gúnyosan nevettek, és ő megrémült, hogy sejtenek valamit. „Zsuzsanna és a vénnek” – gondolta, és nem nézett többé a kislányokra. Az ismeretlen könyvtáros tanár, aki szívélyesen segített nemrég, a szélső kisteremben könyvtárórát tartott.

Letette a Táncsics-kötetet az asztalra. Kiment a könyvtárból. Lement a lépcsőn. Csend volt, tanóra alatti csend. Nem találkozott senkivel.

Köszönt a portásnak, aki egy órával azelőtt beengedte, amikor elmagyarázta neki, hogy valamikor ő is itt tanított. Óvatosan ment át a havas udvaron, nehogy megcsússzon. „Hibbant vénember vagyok – gondolta –, a lányomtól, ha elmesélem neki ezt a kirándulást, kikapok majd. Na, mindegy, a fontos az, hogy pottyánás nélkül hazaérjek.”

2.

Utálta a közhelyeket. Osztálytalálkozókra tíz évente ha egyszer elment, pedig gyakran hívták. Emlékezett régi diákjainak kamaszarcára, és nem szívesen nézett a hozzáöregedett arcokra. „Emlékszik még Guevarára, tanár úr?” – kérdezte egy Izraelből jött vénasszony, aki nagy szemű, érzékeny kamaszlány volt valamikor, és jó verseket írt. A vénasszonynak kis szeme volt, a feje is mintha összement volna. „Le kellene nyisszantani a nyakáról” – gondolta, és megijedt, hogy kitalálják, mire gondolt.

Morgott valamit, és amilyen gyorsan csak tehetette, otthagyta a diákemlékeket idézgető társaságot.

A Guevara-plakát odahaza már negyven éve a beépített szekrény mögötti falon volt, tartós illegalitásban. Az asztalos lebeszélte, hogy kiszedjék a falból a szögeket, és levegyék, „még az egész megindul, jobb nem bolygatni”.

A múlt század hatvanas éveiben kezdett tanítani. Kubából visszatérve sokat beszélt diákjainak Latin-Amerikáról. Még a század végén beszerezte a Történeti Hivataltól a róla szóló belügyi följegyzéseket. Az egyik III/III-as jelentésben az állt, hogy az igazgató felszólította őt, hogy a spanyol tanítás során ne emlegesse Kubát – a jelentés a hatvanas évek végén született –, mert „Kuba és a guevarizmus veszélyes a mi politikánkra” – írta a xerox példányon anonimizált jelentő. Ezt a mondatot nem felejtette el. Az anonimizált jelentő valószínűleg az egykori párttitkárnő volt, aki mindig olyan

mondatokat mondott a tanáriban, amiket csak belügyi informátorként tudhatott. Egyébként úgy viselkedett, mintha a múlt század ötvenes éveinek egyik sematikus regényéből lépett volna elő, minduntalan azok után szimatolva, akiket a legutóbbi pártkonferencia ellenségnek nyilvánított. Legfőbb tevékenysége az volt, hogy letépte a faliújságról a kiragasztott Guevara-fotókat, egyszer Angela Davis fényképét is letépte, mert gyanús volt neki az a fekete nő, ki tudja, miféle terrorista lehet. O egy szót sem szólt hozzá tíz éven át. Emlékezett arra a diákra is, aki egy éjszakai belügyi kihallgatás során kiugrott az ablakon, és összetörte magát, aztán még a huszadik században meghalt. Ok voltak a főveszély, a baloldali fiatalok. Egyszer a kerületi párttitkár ellátogatott az ifjúsági klubba. „Én maoista vagyok” – mondta az egyik gyerek, „én sztálinista” – mondta a másik, „én guevarista” – kezdte felszólalását a harmadik, és olyan is akadt, aki azt mondta: „én szamuelyista vagyok”, ezt a kétségbeesett párttitkár végképp nem értette, mert nem értesült a tanár ez irányú tevékenységéről, noha a belügyi jelentésekben még ez is szerepelt. Mindig kuncogott, amikor eszébe jutott az idevágó feljegyzés egyik mondata: „Felsőbb megbízás nélkül kiadta Szamuely Tibor írásait.”

Eszébe jutott egy furcsa jelenet.

Jolán néninél volt, egész délután beszélgettek. „Jaj, elfeledkeztem valamiről – mondta Jolán néni – vár a húgom. Taxit hívok.” Öreg, ősz hajú taxisofőr jött értük. Nagyon óvatosan vezetett. Váratlanul azt kérdezte: „A Tibi elvtárs mamája tetszik lenni?” „Már hogy lennének a mamája? A felesége vagyok.” – mondta Jolán néni mérgelődve, majd azt kérdezte. „Az elvtárs 19-ből ismeri Tibort?” „Igen.” – felelte a taxisofőr. Csend volt. „Az elvtárs párttag?” – kérdezte Jolán néni. „Mit képzelsz rólam az elvtársnő? – felelte felháborodottan a taxisofőr – Ezekkel én nem megyek együtt. Ha Tibi elvtárs vezetné a pártot, rögtön belépnék.”

Az út végéig több szó nem is esett. „Minden jót, elvtárs” – mondta búcsúzóul Jolán néni.

Hosszú ideig őrizte magában ezt a jelenetet, meg kellett gondolnia, hogy kinek mesélheti el, és kinek nem. „Ha emlékiratokat írtam volna, abban szerepelne” – gondolta. Gyűlölte az emlékiratokat. Olvasott néhányat, ezekben ifjúságuk tévedéseként emlegették a memoárszerzők, némelyik az ő tanítványa volt, hogy annak idején Maóért, Guevaráért rajongtak.

Fia, régen történt ez is, egyszer Guevara-pólóban jött haza Madridból, de aztán Budapesten ritkán vette föl, nem illett ez a viselet az itthoni világba. „Én sem illek ide” – ezt a gondolatot nem tudta kivenni a fejéből. „Vajon mit érezhették az utolsó dino-szauruszok közvetlenül a kihalásuk előtt?” – mondta nemrég a lányának.

3.

Hiányzott neki a tanítás, habár az utolsó öt év keserves volt. Mindig azok a szavak szöktek el tőle, amelyekre éppen szüksége lett volna. Évtizedeken át ismételt szófordulatok foszlottak semmivé, mintha sohasem mondta volna ki őket. Éjszaka felriadt, és azon töprengett, hogyan mondják spanyolul azt, hogy dugóhúzó. Máskor rendhagyó igéket ragozott álmában.

Gúnyos mosolyokat látott, a diákcsínyek a kelleténél hamarabb felbosszantották. Legendás ragozási sebessége is cserbenhagyta, már nem tudta bemutatni, hogyan kell fél perc alatt elragozni tizenöt rendhagyó igét. Egyik régi tanítványa azt mondta egyszer: „Mire kinyitjuk a tankönyvet, a tanár úr már az év végi anyagnál tart.” Múlttá lett ez is, nem szerette, ha látogatók érkeztek az órájára. A rendetlen és lusta gyerekekben

ellenségeket látott, akik az életére törnek. „A végén olyan paranoiás leszek, mint egy miniszterelnök” – mondta magában.

Egyszer ebéd közben kiesett a szájából az egyik fogkoronája, és belepottyant a spenótba. Riadtan nézett szét az iskolai ebédlőben, vajon észrevette-e valaki, aztán gondosan megtisztogatta, papírszalvétába tette, és zsebre vágta. A visszaható ígék ragoztatását aznap kínzó fogfájás tette emlékezetessé.

A csőd akkor következett be, amikor rosszul mondta és írta fel a táblára, hogy 2009. A keze sem engedelmeskedett. „Tanár úr, ott tetszett maradni a huszadik században, annak is az elején” – mondta szemtelenül, ám tökéletes spanyolsággal az egyik kislány, aki diplomata szüleivel a nyarakat Mallorcán szokta tölteni, és elhúzta a száját, amikor ő Unamuno mallorcai jegyzetét vitte be a nyelvórára. „Micsoda hülye név, Unamuno!”

Azután még egy évig tanított, csak 2010-ben vált meg végleg az iskolától. A tanárok között nem voltak barátai. „Öreg bútordarab vagy” – mondta neki a már szintén öreg fizikatanár, aki a huszonegyedik században is egy kis Lenin-szobrot tett az asztalára, a fejét simogatta, és gúnyos megjegyzéseket tett rá, ezt csinálta már három évtized óta. „Mi lenne, ha távozásom előtt egyszer belerúgnék?” – gondolta vágyakozva 2010-ben, amikor tömondatokban felelt a búcsúztatóra, majd feltűnő sietséggel vette a kucsmáját, és kiment az iskolából.

„Megtaláltad, amit kerestél? – kérdezte a felesége –. Miért nem hoztad haza azt a könyvet, aztán holnap megint hiányozni fog.”

Nem felelt neki, bement a szobába, és leült a fotelbe. Hátradőlt. Fáradt volt. Aztán a feje alig láthatóan megbillent, de ez sem okozott különösebb változást, mintha éppen csak elaludt volna.

Utolsó beszélgetés

Nagyon türelmetlenül írod ezt a könyvet, és úgy látom, velem se akarsz társalogni – mondja K. A Szamovárban ülök, hamarabb érkeztem, mint akit várok. – Javíthatatlanul pontos vagy, örülök, hogy ebben legalább nem változtál azóta. De ha rám szánnád ezt a pár percet, nem bánnám. Mi van veled?

Elmondom, hogy sikerült kiadatnom Korvin Ottó börtönnaplóját. – Ez az első hiteles, csorbítatlan kiadás.

Kedvetlenül néz rám. – Miért örülsz annyira? Korvin széplélek volt. Egyáltalán nem biztos, hogy éppen őrá van szükség. Szamuely jóval aktuálisabb volna, de úgy látszik, te hiába töltöttél éveket azzal, hogy mindent tudj róla, mégsem tudsz semmit. Javíthatatlan széplélek vagy te is.

Azt felelem, hogy a Korvin-napló nagyon is aktuális. Szokásomhoz híven idézni kezdek: „Ki tudja, mennyi gyümölcse érik a mi elpusztulásunknak? Ki tudja, hátha többet jelent ez, mintha életben maradnánk?”

Kedvetlensége fokozódik, fölemeli a hangját. Megrezzenek, bizonyára az egész presszó hallja már ezt a rekedt hangot.

– Ne tarts nekem itt felolvasást! Azt hiszed, hogy a munkásokat, akiknek most eladják a gyárakat a fejük fölül, érdekli ez a te belenyugvó elpusztulásod? Hogy pusztán szép szavakra van szükségük?

Négyen-öten is vannak, de senki se figyel ránk, pedig K. hangja egyre inkább betölti a presszót.

– Hát teljesen fölöslegesen magyaráztam neked a marxizmust ebben a nyomorult lyukban? Semmit sem jegyeztél meg belőle?

Idegességemben feldöntöm a konyakot. A pincérnő furcsán néz rám. Intek neki, és kérek egy másikat.

– Na jó, ma nem sokáig untatlak – mondja K. – Remélem, azért továbbra is szeretsz.

K.-t az Élet és Irodalom szerkesztőségében ismertem meg, a kritikai rovatot szerkesztette. Fekete hajú, rendkívül szép nő volt, de engem nőként nem vonzott. Barátságunk kialakulását könnyítettem meg ezzel, hiszen ha egy nő tetszett nekem, azonnal zavarba jöttem a jelenlétében.

Egyetemista voltam, de az egyetem helyett inkább a Belvárosi Kávéházba vagy a Százévesbe jártam, írók, költők közé. Irodalomról itt ritkán esett szó, leginkább régi és új nőikről beszéltek. Nem volt mivel-kivel büszkélkednem. Máig tartó álmomat talán akkor szereztem be. Ez az álom két szóban összefoglalható: „Nincs nőm” – ezt álmodom, a szégyellnivaló érzést.

Amikor K.-nak bemutattak, már megjelentem az Élet és Irodalomban.

– Csak tovább az ilyen nagy betűs versekkel! – mondta egy öregember, amikor az érettségi előtt két héttel lejött az első versem, kézírásban vittem be, mert nem volt írógépem. Fogalmam se volt róla, ki ez az öregember, később tudtam meg, hogy ő a lap főszerkesztője.

– Mennyivel jobb ez, mint az, ami lejött – mondta K., amikor először olvasott tőlem egy kéziratos verset. A kéziratot úgy tartotta kezében, mintha meg kellene mérkőznie vele. Elkezdte olvasni, letette, mondott valami mást, amiről eszébe jutott valami más, mialatt én gyámoltalanul bámultam a letett kéziraatra; erre megnyugtató, hogy tüstént el fogja olvasni, de előbb még befejezte azt, amit mondani akart, rögtön jelezve, hogy koránt sincs még vége, mert így túlságosan lekerekített, és semmi kedve sincs ahhoz, hogy őt bölcs kakadunak nézzék.

Általában dühöngött, ezt a tulajdonságát haláláig megőrizte.

– Három öregúr tegnap éppen arról beszélgetett a Szamovárban, hogy mikor rehabilitálják végre a vaskeresztet. „Lesz vaskereszt, uram!”, mondtam nekik, aztán a bevásárlószatyrokkal eltűntem a presszóból, gondolom, azt hitték, hogy maga a vasorrú bába jelent meg nekik!

Zavar a hangos beszéd, de őt ez egy cseppet sem zavarja:

– A hentes, akinél a húst veszem, okos fiatalember. O megértette, amikor azt mondtam neki: „A legfeltűnőbb az, hogy mindenkin újra nemzetiszínű bajuszt és szakállt látok.”

Nem hittem neki, amikor arról beszélt, hogy önként fog eltávozni innen. Mégsem lepett meg, amikor az 1989. október 23-áról 24-re virradó éjjelen megcselekedte. Apám halálakor sírtam, olyan volt ő a kórházban, mint egy öreg kutya, akit injekciózni visznék. K.-t nem tudtam megsiratni. Ha a világ összedől, nem lehet sírni a romjai felett.

Látom régi kutyáját, Lédit. Haragos, nagy, fekete kutya volt, dühösen ugatott a belépőre, amíg az le nem ült, nem jelezte nyugodt magatartásával, hogy a családhoz tartozik, nincsenek gonosz szándékai. – Rendes ember volt – mondta Lédiről K., a kutya hirtelen halála után. – Itt állok pénz nélkül, öregedő állatokkal, a teljes semmiben. Ha igazi barát volnál, abban segítenél, hogyan vessek ennek véget.

Azt feleltem, hogy ebben nem segítek.

– S miért? Azt hiszed netán, hogy ez valamiféle emberbaráti magatartás?

Volt egy nézése, ilyenkor alulról nézett fölfelé, macskamódra, rosszkedvűen. A fényképen is így nézett, a személyi igazolványán levőn, halála után én mentem el érte a bonctani intézetbe.

Most Milát nézem, a cirmost, aki az asztalra kuporodva drukkol nekem, amikor írok. Milát, akiről már nem beszélhettem K.-nak. Az ő nézésében K. nézését fedezem fel. Ha a lélekvándorlás híve volnék, mint például lelke egyik parányi csücskében az volt Korvin Ottó, aki kivégzése előtt nyelveket tanult, mintha további életére készült volna, akkor arra gondolnék, hogy K. Milába költözött. Annál is inkább így hinném, mert egyetlen olyan embert sem ismerek, akibe K. lelke beköltözhetett volna, ez a lélek minőségileg különbözött a miénktől.

Nem ismertem régebbi énjét, amikor még színésznő volt. A színésznőből valami kétségkívül végig megmaradt benne, de ez engem kifejezetten zavart, hamisnak éreztem ilyenkor a hanghordozását, bántónak a gesztikulálását. Persze én már nem a közvetlen 1945 utáni K.-t láttam, hanem egy dühös, vagdalkozó, idegeit konyakkal nyugtató nőt. Csakhogy ennek a nőnek majdnem mindig igaza volt, s ez elfeledtette azt, hogy tartottam tőle, féltem a véleményétől.

Alig beszélt magáról. Ha mégis megtette, olyan volt, mintha tegnap történt dolgot mondott volna el. Számára nem létezett múlt, a múltat is jelen időben élte át.

Róza nagymamáról is úgy beszélt, mintha élne. Fontosnak tartotta a róla szóló történetet: „Amikor iskolába mentem, bevitt a kamrába. Levett egy nagy papírdobozt, plakátok voltak benne 1919-ből. – Erről sok hazugságot fogsz hallani – mondta – de te ne feledd soha, amit most neked mondok. Ez a szegények világa volt, a proletároké. Egyszer majd újra eljön. Attól kezdve én mindig tudtam, hogy miről mit gondoljak.”

K. történetét beleírtam egy mini elbeszélésbe, melyet már nem mutathattam meg neki. Hatéves fiammal állok a spájk előtt, erről szól a mini elbeszélés, éppen meglátogattuk a vörös zászlót, amit első ízben nem tettünk ki az ablakunk mellett levő zászlótartóba, a nemzetiszínű zászló mellé. Nézem fiamat, és egy másik hatéves kisfiút látok.

A másik hatéves kisfiút boldoggá tette a kabátjára varrt hatágú csillag, egész nap azt rajzolgatta mániákus megszállottsággal. A kisfiú nem tudott Eichmann Obersturmbanführerről, aki a Zsidó Központi Tanácsnak hárommillió egységes, gyárilag szét-

darabolt sárga csillag sürgős elkészítését javasolta a svábhegyi Majestic szállóban, sem Endre László államtitkár úrról, aki azonnal azt is kiszámította, hogy ehhez 70 000 méter anyagra lesz szükség. Ő csak rajzolgatott, szemét összehunyorítva vizsgálta a csillag ágait, hogy egyformára sikerülnek-e.

Joli, a kisfiú nagynénje, aki tizenhat éves korától kezdve dolgozott, és akit a rossz gazdasági viszonyok miatt elbocsátani kényszerülő vállalatok olyan végbizonyítványokkal láttak el, amelyekkel bárhová elhelyezkedhetett volna, ha a már említett hatágú csillag nem készíti más jellegű megfontolásra a vállalatok főnökeit egy tisztviselő álláspályázatának mérlegelésekor, és aki ezen mérlegelések miatt végül tartósan munkanélküli lett, szóval nagynénje, Joli, a sovány munkanélküli tisztviselő egyre nyugtalanabbul figyelte ezt a mániákus rajzolgatást.

Aztán cselekedett. Felállt, határozott léptekkel odament a könyvszekrényhez, és kikereste leány- majd vénleánykora legféltettebb kincsét, a vászonkötésű Ady-kötetet, amely az Atheneum kiadásában éppen abban az évben jelent meg, amikor Joli régi, majd új munkahelyétől is megválni kényszerülve szebbnél szebb végbizonyítványait szerezte be sajnálkozó főnökeitől. Odament a kisfiúhoz, és ellentmondást nem tűrő erellyel azt mondta neki:

– Hagyd abba. Felolvasok neked egy verset egy másik csillagról.

A kisfiú tágra nyílt szemmel hallgatta:

*Sohse hull le a vörös csillag:
Nap, Hold, Vénusz lehullott régen,
S ő dől föl a keleti égen.*

Joli nem tudott szavalni, mégis volt valami lenyűgöző abban, ahogyan a verset felolvasta. Amikor a végére ért, azt mondta:

– Jegyezd meg jól ezt a sort: „Egy csillagból is jöhet hajnal.”

A kisfiú tétova mozdulatot tett, leginkább folytatni szeretne volna az ő csillagának rajzolását, mivel észrevette, hogy a hatodik ág határozottan kisebb lett, mint a többi. De Joli nem engedte:

– Holnap nem lesz se csillagos ház, se csillagot hordani kényszerített kisfiú. Holnap csak vörös csillag lesz. Ezt sohase felejtsd el.

Negyvenöt év telt el azóta. A kisfiú, aki jelenleg ötvenegy éves tanár és lírai költő, nemrég arról értesült Dimitrij Vasziljev, a Pamjaty nevű orosz nemzeti front egyik vezetőjének nyilatkozatából, hogy a vörös csillag voltaképpen Salamon csillaga, amelyet Oroszországban egy Bronstein-Trockij nevű zsidó honosított meg, és amely a nemzeti front vezetője szerint idegen szellemiségű heraldika. Előzőleg arról is értesült, hogy a Minisztertanács, mármint a magyarországi, rendelete értelmében 1989 decemberéig el fogják távolítani a vörös csillagot a hazai középületek tetejéről.

Ekkor eszébe jutott, hogy mit válaszolt nagynénjének 1944-ben. Igaz, nemigen értette, hogy valójában miről is van szó, de a vers annyira tetszett neki, és nagynénje, Joli olyan szigorúan nézett rá a szemüvege alól, hogy egyszerűen nem mondhatott mást:

– Nem fogom elfelejteni.

S mivel már hatéves korában is kiváló versmemóriával rendelkezett, még azt is hozzátette: „Egy csillagból is jöhet hajnal.”

K.-nak könnyes lett a szeme, amikor ezt az elbeszélést végigolvasta, és egymás után felhajtott két konyakot. Azt mondta, hogy sokkal jobban szereti a kisfiút, mint én képzelem, és egyáltalában, nagyon keveset tudok az életről. Egyébként elege van a félzségségemből, és ha őt nem zavarja, engem se zavarjon az, hogy sírni kezdett.

Most viszont nem sír. Egyre haragosabb.

– Kevesebbe kerülök neked. Amióta nem vagyok, konyakot se iszom, ez a dologban a legkellemetlenebb. Látom, ugyanúgy ülsz le, mint annak idején, szemben a kijáráttal, ez megnyugtató. Persze én jobban örülnék, ha nem foglalnád el az én helyemet, de az ember visszajáró lélekként ne legyen túl követelőző.

Aztán így folytatja:

– Nehogy, a tanulmánykötetedről magyarázz nekem! Tudom, ezúttal nem olvastam végig a kéziratot. Megszöktem belőle az egyébként kiváló Fazekas Mihálynál, akinek a hexameterait te ugyancsak kiválóan elemzed, de ne haragudj, nem volt türelmem hozzá. Én belátom, sőt, azt gondolom, hogy nagyon is helyes, ha egy költő hexametekkel foglalkozik, mialatt Minden, úgy ahogyan Ady írta, ha még nem felejtetted el, hogy ki volt ő, szóval mialatt Minden széttörik, és te tulajdonképpen túlteljesíted az abnormát, de nekem elegendő van, már ne haragudj, de belőled is.

Szeretném itt tartani, de feláll, és ha ő egyszer felállt, nem ült vissza többé.

– Ne feledkezz meg arról, hogy öt kis konyakot ittál, ötöt, és nem hatot, ahogyan a pincér számlázni fogja.

Kifizetem a hat kis konyakot.

– Még reklamálni se vagy képes, jól nézek ki veled – mondta visszanézve, azzal kilépett a Budai Nagy Antal utcára néző ablakon.

ISBN: 978-963-06-2333-9

Felelős kiadó a szerző

Felelős szerkesztő Tabák András

2007 Vasas-Köz kft nyomda
Felelős vezető Badó Géza

Terjeszti a Könyvtárellátó Közhasznú Társaság
